

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS KATEDRA

AISTĖ PETRAUSKAITĖ
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

**EKONOMINIŲ APLINKOS TARŠOS REGULIAVIMO METODŲ IR PRIEMONIŲ
TAIKYMAS TEKSTILĖS PRAMONĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. habil. dr. Vida Motiekaitytė

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. EKONOMINIS APLINKOS TARŠOS REGULIAVIMAS	6
1.1. Ekonominio aplinkos taršos reguliavimo ankstesnių tyrimų analizė	6
1.2. Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės	9
1.2.1. Mokesčiai	11
1.2.2. Valstybės subsidijos	14
1.2.3. Atsakomybės norma	16
1.2.4. Apyvartiniai taršos leidimai	18
2. EKONOMINIS APLINKOS TARŠOS REGULIAVIMAS LIETUVOJE.....	21
2.1. Aplinkos apsaugos teisinė bazė	21
2.2. Ekonominis aplinkos taršos reguliavimas	24
2.3. Ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių taikymo problemos	28
3. APLINKOS TARŠOS KONTROLĖ TEKSTILĖS PRAMONĖJE	31
3.1. Tekstilės sektoriaus apžvalga	31
3.2. Aplinkos taršos reguliavimas tekstilės sektoriuje.....	35
3.3. Ekonominis aplinkos taršos reguliavimas tekstilės sektoriuje	41
3.4. Tekstilės įmonėse taikomų ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių lyginamoji analizė.....	46
IŠVADOS	57
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	64
SUMMARY	66
PRIEDAI	68

IVADAS

Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės svarbūs aplinkos užterštumo mažinimui. Plečiantis ekonomikai ir pramonės sektoriams, augant gamybai, didėjant taršai, įmonės privalo skirti vis didesnę dėmesį aplinkosaugai. Šiuo metu aplinkos kokybės gerinimo tendencijos yra ypač plačiai propaguojamos ir skatinamos pasaulio ekonomikoje. Daugelyje pasaulio pramoninių rajonų teršalų kiekis aplinkoje jau viršija leistinus dydžius, prie kurių gali prisitaikyti žmogaus organizmas bei visa biosfera. Susiklosčius tokioms nepalankioms sąlygoms, galimos ir ekologinės katastrofos. Daugelis aplinkosauginių problemų jau yra tapusios globalinėmis, todėl jas spręsti būtina.

Aplinkos kokybės gerinimo klausimas pasauliui, Europos Sąjungai, o ypač Lietuvai yra ganėtinai naujas, nes gamtos saugojimu susirūpinta ganėtinai vėlai, kai iškilo reali grėsmė gamtos nebepataisomam užterštumui. Ekonominių reguliavimo metodų ir priemonių diegimas turi būti skatinamas, nes jis padeda spręsti, ne tik aplinkosaugines problemas, saugo aplinką nuo papildomos taršos, bet ir skatintų ekonominius, inovacijas įdiegusių įmonių, augimo tempus. Kadangi, funkcionuojanti aplinkos taršos kontrolės sistema daro nepakankamą poveikį aplinkos kokybei, reikėtų įsigilinti ir tirti ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių veiksmingumą, nagrinėti, kodėl vienokios ar kitokios priemonės neužtikrina aplinkos kokybės gerinimo konkrečia veikla užsiimančioje įmonėje. Siekiant ekonominių ir ekologinių interesų suderinimo būtina tobulinti esamus ir ieškoti naujų efektyvių ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų.

Aplinkos apsaugos klausimai tekstilės sektoriuje nėra nauji. Aplinkosauginės problemos, tekstilės pramonėje, jų sprendimo būdai gvildinami įvairiais aspektais.

Temos problemišumą atskleidžia teigiamas bei neigiamas ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų poveikis, sunkumai naudojant ekonomines prevencines priemones tekstilės pramonėje.

Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės tiek moksliniu, tiek praktiniu lygmeniu tekstilės sektoriuje neištirti, todėl darbe pateikiama šių priemonių ir metodų praktinė – teorinė analizė, kuri neleidžia abejoti darbo naujumu.

Darbo praktinė reikšmė yra didelė, kadangi teoriniu ir praktiniu aspektu analizuojant ekonomines aplinkos taršos reguliavimo priemones ir metodus, ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas koncentruojamas į konkrečių priemonių taikymą, jų naudojimo problemas ir efektyvumą tekstilės sektoriuje.

Darbe pabrėžiama, jog privalu užtikrinti administracinę, ekonominę aplinkos taršos reguliavimo kontrolę, reikia vykdyti įvairius tyrimus apimant, ne tik ekonominių, bet ir kuo

platesnį spektrą aplinkosauginių problemų, ieškant efektyvių prevencinių priemonių aplinkos taršos problemoms spręsti.

Tyrimo objektas:

Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės tekstilės pramonėje.

Darbo tikslas:

Aptarti ir išanalizuoti ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones, jų taikymą bei efektyvumą tekstilės pramonėje.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti apžvelgtos literatūros tyrimų, analizuojančių ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones - detalumą ir išsamumą.
2. Nustatyti aplinkos apsaugos teisės aktų trūkumus, apžvelgiant tiriamu aspektu Lietuvos aplinkos apsaugos teisinę reguliavimo bazę.
3. Išanalizuoti ekonominių aplinkos taršos metodų ir priemonių taikymo problemas.
4. Nustatyti ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių efektyvumą Lietuvos tekstilės sektoriuje.

Hipotezė: ekonominių aplinkos apsaugos metodų ir priemonių taikymas Lietuvos tekstilės pramonėje nėra pakankamai efektyvus.

Metodai:

- Duomenų analizės;
- Grafinis metodas;
- Kartografinis metodas;
- Lyginamasis metodas;
- Aprašomasis metodas;
- Statistinės analizės metodas;
- Empirinis: ekspertų interviu metodas

Darbe naudojami sutrumpinimai:

AM – Aplinkos ministerija;

ES – Europos Sąjunga;

LR – Lietuvos Respublika;

LAAIF – Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas;

PAF MPP – Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa.

LATIA – Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacija.

ATL – Apyvartiniai taršos šaltiniai.

OECD – Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija.

1. EKONOMINIS APLINKOS TARŠOS REGULIAVIMAS

1.1. Ekonominio aplinkos taršos reguliavimo ankstesnių tyrimų analizė

Nagrinėjant ekonominį aplinkos taršos reguliavimą bus atlikta mokslinė literatūros kompiliacija. Darbe bus remiamasi įvairia moksline literatūra, įstatymais, užsienio ir Lietuvos autorių moksliniais straipsniais, monografijomis, publikacijomis, naujausia statistika. Taip pat bus nagrinėjami Lietuvos statistikos departamento, Europos statistikos departamento, Europos aplinkos agentūros statistiniai duomenys, Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūros, Finansų ministerijos teisės aktai, ataskaitos bei kiti šaltiniai, remiamasi jų internetinių tinklalapių pateikta aktualiausia informacija.

Aplinkos apsaugos politika, teisė bei ekonominis aplinkosaugos mechanizmas yra analizuojami įvairių užsienio mokslininkų kaip J. F. McEldowney ir S. McEldowney (2001), E. Luoka (2006), J. M. Thomas ir S. J. Callan (2007), M. E. Kraft (2007), N. Hanley, J. F. Shogren ir B. White (2007), B. Klemmensen, S. Pedersen, K. R. Dirckinck – Holmfeld, A. Marklund ir L. Ryden (2007), R. Macrory (2010).

Aplinkos apsaugos politika pasak B. Klemmensen, S. Pedersen, K. R. Dirckinck – Holmfeld, A. Marklund ir L. Ryden (2007) apibrėžiama kaip būdų ir priemonių ieškojimas daro įtaką žmogaus elgesiui labiau aplinkai draugiškomis kryptimis. M. E Kraft (2007) pabrėžia, jog aplinkos apsaugos politika apima vyriausybinių veikslių įvairovę, daro įtaką arba bando daryti įtaką aplinkos apsaugos kokybei ar tikslingesniai gamtos turtų naudojimui.

Pasak N. Hanley, J. F. Shogren ir B. White (2007) ekonomistai ir aplinkosaugininkai ilgą laiką diskutavo, jog derinant socialinių ir aplinkos mokslų disciplinas pagerintų abiejų mokslų užtikrinimą.

Įgyvendinant aplinkos apsaugą, kiekviena valstybė, atsižvelgiant į politinius bei ekonominius savitumus, susiduria su įvairiomis problemomis. O būtent ekonominėmis priemonėmis skatinama ūkinės veiklos subjektus racionaliai naudoti gamtos išteklius, kurių naudojimas yra ribojamas, mažinti aplinkos taršą, aktyviau naudoti antrines žaliavas, tvarkyti atliekas, diegti naujesnes technologijas. D. Phaneuf pabrėžia, jog būtent ekonomistų mąstymas apie taršos politiką yra - įnešti perspektyvą, kuri dažnai prarandama svarstant aplinkos problemas. Vartojant analitines priemones galima identifikuoti aplinkos degradacijos šaltinius ir svarstyti sprendimus be įprasto moralizavimo kaip linę tai daryti aplinkosaugininkai.

Pasak D. Austino jau 1999 m. buvo manyta jog vadinamieji ekonominiai instrumentai arba priemonės pertvarkys aplinkos taršos politiką. Buvo galvojama, kad tai padės kontroliuoti aplinkos taršą efektyviau naudojant lanksčią ir dinamišką reguliavimo formą nei jau nusistovėję

iki tol vyravę tradiciniai metodai. Jungtinėse Amerikos Valstijose to meto ekonomistų požiūriu svarstyta, kad ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai gali sukurti tokio paties lygio reguliavimo sistemą kaip ir aplinkosauginių priemonių sistema.

Suomė Kalle Maatta 2006 m. analizavo būdą, kuriame ekonominės aplinkos taršos priemonės yra skirstomos į tam tikras kategorijas - išskiriant efektyvumą tiek teoriškai, tiek praktiškai. Šis pragmatinis metodas apibrėžtas įvairių reguliavimo problemų, iš kurių iškyla būtent tokie klausimai: kokiam lygyje turi būti nustatytas aplinkos mokesčių tarifas, koks turi būti nustatytas laikotarpis, kad tam tikri mokesčiai įsigaliotų, kokios yra tinkamiausios apmokestinamos savybės ir kaip jos turi būti nustatomos ir kokios veiklos, būtent turėtų būti atleistos nuo aplinkos taršos apmokestinimo. Dėmesys specifinėms reguliavimo problemoms yra paaiškinamas analizuojant įvairias teorijas.

Autoriai Hanley N., Shogren J. F. ir White B. (2007) pabrėžia pagrindines aplinkos taršos mokesčių problemas, gilinasi į apyvartinius taršos leidimus. Giliau nagrinėjant aplinkos taršos mokesčių problemas yra remiamasi Anglijos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir Australijos aplinkos taršos mokesčių sistemų pavyzdžiais.

Autoriai P. Weiß ir J. Bentlage (2007) nagrinėja europinio standarto aplinkosaugos vadybos (ISO 14000) ir ekoaudito sistemos sertifikata. Pabrėžiama, jog įstaigos ir įvairios organizacijos turėtų būti įsidedusios tokį standartą. Šiuo atveju čia nustatoma žaliųjų pirkimų taisyklė. Pasak autorių, žalieji pirkimai – tai tokie pirkimai, kai prekės ar paslaugos pasirinkimo kriterijus yra ne tik kaina ir kokybė, bet ir perkamo produkto gamybos ar vartojimo proceso poveikis aplinkai, ekonomiškai ir morališkai skatinant „žaliąją“ gamybą.

Aplinkos apsaugos politika bei teisė yra analizuojama šių Lietuvos autorių: Z. Venckaus (2008), A. Vaišnoro (2011), R. Ragulskytės – Markovienės (2005). Ekonominė aplinkosauga, aplinkos ekonomika, ekonominis požiūris yra nagrinėjami ir tiriami R. Čiegio (2004, 2009), D. Štreimikienės (1997), J. Meškio (2006). Ekonominį aplinkosaugos priemonių teisinį reguliavimą, aplinkosauginę teisę analizuoja A. Miškinis (2011), A. Marcijonas, Sudavičius B. (1996), A. Medelienė, B. Sudavičius (2011).

R. Čiegis (2009) pateikia tokį *ekonominio aplinkosaugos mechanizmo* apibrėžimą – tai socialinių ir ekonominių motyvų, teisinių nuostatų, ekonominių ir ekologinių normatyvų sistema, kuri kryptingai veikia socialinių ir ūkio subjektų elgseną – tai ekonominių, technologijų ir ekologinių veiksnių kompleksas, garantuojantis pageidaujamos ekologinės būsenos pokyčius. Pasak D. Štreimikienės ir R. Čiegio (2001) ekonominio mechanizmo veiksniumas labai priklauso nuo visų rinkos galių panaudojimo ekologinių išteklių reprodukcijos procese. Autoriai teigia, kad netgi šalyse, kuriose funkcionuoja gerai išvystytos aplinkosaugos sistemos, nėra bendrų nuostatų,

kaip sudaryti prielaidas tiesioginių rinkos galių ir visų pirma nuosavybės interesų veikimui aplinkosaugos procese.

Z. Venckus (2008) tiria aktualius Lietuvos aplinkos apsaugos politikos klausimus, t. y. aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimo priemones, prevencines priemones, kurios apima reglamentavimą, ribojimus ir draudimus, leidimus, poveikio aplinkai vertinimą, teritorijų planavimą. Taip pat aptariamos ekonominės ir rinkos aplinkos apsaugos priemonės: mokesčių sistema, finansinės priemonės, ekologinės rizikos draudimas, prekyba apyvartiniais taršos leidimais, aplinkosauginis prekių (gaminių) ženklavimas Europoje ir Lietuvoje.

Labai plačiai ekonominę aplinkos apsaugos mechanizmą analizuoja A. Medelienė ir B. Sudavičius (2011). Autoriai išsamiai aptaria tokius aplinkos mokesčius kaip mokestis už valstybinius gamtos išteklius, naftos ir dujų išteklių mokestis, mokestis už aplinkos teršimą ir jų administravimą. Aprašomi pagrindiniai mokesčių objektai ir bazės, mokėtojai, tarifai, apskaičiavimo, deklaravimo ir mokėjimo į biudžetą tvarkos, įstatymai ir lengvatos.

Pagrindinės ekonominės aplinkos taršos reguliavimo priemonės išvardintos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme. Jo paskirtis reguliuoti visuomeninius santykius aplinkosaugos srityje, nustatyti pagrindines juridinių ir fizinių asmenų teises ir pareigas išsaugant Lietuvos Respublikos būdingą biologinę įvairovę, ekologines sistemas bei kraštovaizdį, užtikrinant sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą Lietuvos Respublikoje, jos teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje [1].

Europos Sąjungos šalių aplinkosaugos ekonominėje sistemoje vis labiau įsigali principas „teršėjas moka“, apie kurį pirmą kartą prabilta dar 1972 m. Šiuo atveju laikomasi principo, kad kiekvienas turi teisę į švarią aplinką, ir tas kuris ją teršia, privalo už tai mokėti [33]. „Teršėjas moka“ naudojamas tada kai taršos prevencijos ir sumažinimo ar panaikinimo sąnaudas turi padengti teršėjas [15]. Pasak autorių E. U. Weizsacker ir J. Jesinghaus (1992) „teršėjas moka“ principas yra svarbiausia ekonominis į rinką orientuotos aplinkos politikos ramstis.

L. Meškys (2006) nagrinėja kaip „Teršėjas moka“ principas yra įgyvendinamas Lietuvos teisės sistemoje, kokie priimti teisės aktai, kuriais būtų įgyvendinama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/ET dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti), kokiose strategijose įtvirtintas principas „teršėjas moka“, kokiais teisės aktais jis yra įgyvendinamas [26].

Galima teigti, kad ekonominės aplinkos taršos priemonės ir metodai yra svarbūs taikant juos pasaulio aplinkosaugoje tiek moksliniu, tiek teisiniu aspektais. Analizuojamoji tema yra opi ir reikalauja detalesnių tyrimų. Svarbu išanalizuoti ir suprasti ekonominio aplinkosauginio mechanizmo prevencines priemones, mastą, paplitimą bei ypač efektyvumą vykdant aplinkos apsaugą Lietuvoje.

Toliau darbe bus aiškinamasi kaip veikia ekonominis aplinkosauginis mechanizmas Lietuvoje, atskiruose valstybės pramonės sektoriuose. Plačiau bus gilinamasi į Lietuvos tekstilės sektorių ir remiamasi šio sektoriaus patirtimi sprendžiant aplinkos apsaugos problemas. Svarbu pabrėžti, jog ekonominės aplinkos taršos reguliavimo priemonės ir metodai Lietuvos tekstilės sektoriuje beveik nėra analizuoti.

1.2. Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės

Aplinkos taršą galima reguliuoti įvairiomis priemonėmis: vartotojų mokesčiais, gamintojų mokesčiais, subsidijomis, kreditavimo reguliavimu, parama. Aplinkos apsaugos ekonominių priemonių reikšmė gana sparčiai auga visame pasaulyje. Vakarų šalys, taip pat ir Jungtinės Amerikos Valstijos, vis plačiau aplinkos apsaugoje naudoja ekonominius svertus. Europos Komisija remia tokią plėtotę, suprasdama, kad ekonominių priemonių naudojimas leidžia taikyti efektyvesnę aplinkos apsaugą. Europos Sąjungos teisynas nedraudžia naudoti specifinių mokesčių aplinkos apsaugos srityje, šalims narėms čia suteikiama gana didelė laisvė veikti. Be to, Europos Sąjunga, nuspėdama ypač didėjančią daromą įtaką aplinkai stengiasi visais įmanomais būdais stiprinti aplinkos apsaugos politiką ir teigia, jog reikia siekti ekonomikos vystymosi, kuris būtent ir atsižvelgtų į aplinkai daromą poveikį.

Ekonominiai aplinkosauginiai instrumentai daro įtaką ekonominėms paskatoms, o šis veiksnys yra labai stiprus - ypač verslo kontekste [40].

Pasak R. Čiegio aplinkos apsaugos ekonominiai veiksniai apibūdina ūkio subjektų priimamų sprendimų ekonominių padarinių ir poveikio aplinkai pobūdžio mastą ir ryšį. Remiantis šiuo požiūriu aplinkos apsaugos ekonominius veiksnius galima padalyti į dvi dideles, tarpusavyje susijusias grupes:

- Postūmius (paskatas), t. y. ekonominius aplinkos apsaugos valdymo svertus;
- Padarinius, t. y. aplinkos apsaugos ir jos valdymo svertų poveikį ūkio subjektų finansiniams rezultatams.

Ekologiniai ir ekonominiai valstybės interesai derinami taikant Lietuvos Respublikos įstatymuose bei kituose teisės aktuose įtvirtintą ekonominį aplinkos apsaugos mechanizmą, kurį sudaro:

- 1) mokesčiai už gamtos išteklių naudojimą;
- 2) mokesčiai už aplinkos teršimą;
- 3) kreditavimo reguliavimas;
- 4) valstybės subsidijos;
- 5) kainų politika;

- 6) ekonominės sankcijos ir nuotolių kompensavimas;
- 7) kiti ekologiniai mokesčiai ir priemonės.

Be jau minėtų ekonominių reguliavimo priemonių, daugelyje valstybių, tuo tarpu ir Lietuvoje, priimami teisės aktai, kuriais remiantis taikoma įvairių ekonominių apribojimų ar paskatų, siekiant išsaugoti aplinkos kokybę. Į gaminio kainą siekiama įtraukti ne tik sunaudotų žaliavų vertę, gamybos išlaidas, bet ir aplinkai padarytą žalą.

Ekonomines priemones galima apibrėžti kaip veikiančias rinkos procesų ir kitų finansinių iniciatyvų dėka, dažnai jos, ekonominiu ir aplinkosauginiu požiūriu, yra veiksmingesnės už, tradiciniu gamtos išteklių vadybos požiūriu, valstybines (įstatymų) reguliavimo priemones, vadinamąjį komandinį ir kontrolinį reguliavimą [17]. Ekonominis aplinkosauginis reguliavimas yra vienas iš mechanizmų, kuris suteikia galimybę reguliuoti neigiamą įmonių gamybos poveikį aplinkai [37].

Pasak Z. Venckaus (2008), ekonominės reguliavimo priemonės turi tokių privalumų:

- atitinka principą „teršėjas (vartotojas) moka“;
- yra lankstesnės nei administraciniai svertai (ūkio subjektams, vartotojams ir teršėjams mokėti baudą turi būti ne taip naudinga nei investuoti į švaresnę gamybą);
- yra dinamiškos ir skatina nuolat tobulėti;
- yra demokratiškos, nes sprendimų priėmimo teisė paliekama (kaip ką ir kada keisti) gamtos išteklių vartotojams bei aplinkos teršėjams.

Ekonominis aplinkosauginis mechanizmas - tai socialinių ir ekonominių motyvų, teisinių nuostatų ir ekonominių – ekologinių normatyvų sistema, kuri socialinių ir ūkinių subjektų elgsenoje formuoja kryptingą ekonominių, technologinių ir ekologinių veiksmų kompleksą, garantuojantį pageidaujamos ekologinės būsenos pokyčius [30].

Ekonominis aplinkosaugos mechanizmas turi garantuoti reikiamą ekonominių interesų sistemos ir nuosavybės teisių veiksmumą [17]. Kaip nurodė G. A. Nortonas, rinkdamiesi taršos kontrolės politiką, turime nuspręsti:

- kokios politinės priemonės ir taršos mažinimo technologijos yra prieinamos;
- kokie yra taršos kontrolės politikos tikslai, atsižvelgiant į taršos tipą ir sukeltą aplinkos riziką; taršos kontrolės metodai ir jų patikimumas, taršos kontrolės socialiniai kaštai ir jų naudą socialinis išplitimas.
- kiek išlaidų požiūriu skirtingos politikos priemonės yra veiksmingos, atsižvelgiant į šiuos tikslus.

Pagrindžiant konkrečių ekonominių priemonių taikymą aplinkosaugoje reikia įvertinti ir tendencijas, kurios išryškėjo Europos Sąjungos šalyse pastaraisiais dešimtmečiais.

1.2.1. Mokesčiai

Plačiausiai naudojami ir duodantys gana efektyvių rezultatų aplinkosaugai užtikrinti yra mokesčiai. Ekologiniai mokesčiai taikomi tam, kad išspręstų mažiausiai dvi problemas: nustatytų produkcijos kainą – adekvatų medžiagų sąnaudų, tame tarpe ir gamtinių išteklių, ir žalos sukeltos aplinkai, įvertinimą; teiktų kompensacijas ekologinės žalos atlyginimui, kuri turi daryti teršėjas, o ne visa visuomenė.

Veiksmingai funkcionuojančioje mokesčių sistemoje mokesčiai turi būti: lengvai nustatomi, kontroliuojami, surenkami, teikiantys iš anksto numatytų pajamų [16]. Be kita ko aplinkosauginiais mokesčiais galima sumažinti ekonomines sąnaudas, siekiant norimos aplinkos būklės, ir turi būti paskata taršai mažinti. Naudojant aplinkosauginius mokesčius galima diegti naujas technologijas, nes teršėjai yra suinteresuoti ieškoti naujų taršos mažinimo būdų. Mokesčiai yra pajamų šaltinis investicijoms į aplinkos apsaugą bei aplinkos apsaugos politikai vykdyti. Aplinkosauginiais mokesčiais galima padėti įgyvendinti darnaus vystymosi principus [33]. Plačiau mokesčių veiksmingumas diegiant naujas technologijas bus nagrinėjamas vėlesniuose skyriuose.

Mokesčiais už valstybinius gamtos išteklius didinama gamtos išteklių naudotojų atsakomybė už suteikto nacionalinio turto efektyvų ir taupų naudojimą. Šie mokesčiai turi kompensuoti naudingųjų iškasenų paieškų ir žvalgymo, jų kiekiui bei kokybei išsaugoti valstybines išlaidas bei reguliuoti iškasenų naudojimą. Mokesčiai priklauso nuo žaliavų, esančių telkinyje, atsargų. Žaliavų naudotojams yra nustatomi limitai, kuriais yra pagrįstas mokesčių mokėjimas. Mokesčių už valstybinius gamtos išteklius tarifai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Mokesčių už valstybinius gamtos išteklius tarifai

Mokesčiai už naudingąsias iškasenas			
Eil. Nr.	Ištekliai	Matavimo vnt.	Tarifas (Lt)
1.	Anhidritas	m ³	3,04
2.	Dolomitas	m ³	1,3
3.	Durpės	m ³	0,62
4.	Gintaras	kg	69,8
5.	Klintis	m ³	1,73
6.	Kreidos mergelis	m ³	2,26
7.	Molis: devono periodo triaso periodo kitas	m ³	1,96 1,3 0,78
8.	Opoka	m ³	1,8
9.	Sapropelis	m ³	0,85
Mokesčiai už naudingąsias iškasenas			

1 lentelės tęsinys

Eil. Nr.	Ištekliai	Matavimo vnt.	Tarifas (Lt)
10.	Smėlis moliui liesinti	m ³	0,66
11.	Smėlis stiklui gaminti	m ³	4,0
12.	Smėlis silikatiniams dirbiniams	m ³	0,6
13.	Kitas smėlis	m ³	0,5
14.	Žvyras	m ³	0,6
Mokesčiai už vandenį ir statybinį gruntą			
Eil. Nr.	Ištekliai	Matavimo vnt.	Tarifas (Lt)
1.	Požeminis vanduo, išskyrus mineralinį	m ³	0,006
2.	Mineralinis vanduo, išskyrus mineralinį vandenį, naudojamą gydymo įstaigose	m ³	10,8
3.	Mineralinis vanduo, naudojamas gydymo įstaigose	m ³	5,4
4.	Paviršinis vanduo pramonei ir žemės ūkiui	m ³	0,007
5.	Paviršinis vanduo kondensacinėms šiluminėms elektrinėms aušinti	m ³	0,0007
6.	Paviršinis vanduo žuvininkystei	m ³	0,0005
7.	Paviršinis vanduo hidroenergetikai	m ³	0,00003
8.	Paviršinis vanduo atominei elektrinei	m ³	0,001
9.	Statybinis gruntas	m ³	0,4

Šaltinis: Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 11-274.

Mokestis už valstybinius gamtos išteklius mokamas pagal Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatyme nustatytus tarifus, išreikštus tvirta pinigų suma (litais) nuo mokesčio bazės, išreikštos arba tūrio vienetais (kubiniais metrais (m³), kilogramais (kg) naudingosioms iškasenoms, vandeniui, statybiniam gruntui, arba medžioklės ploto vienetais (ha) mokesčiui už medžiojamuosius gyvūnus [25].

Kaip pateikta 1 lentelėje, pavyzdžiui, už kubinį metrą išgauto anhidrito imamas 3,04 Lt, už kubinį metrą dolomito – 1,3 Lt, už kubinį metrą durpių – 0,62 Lt, už kilogramą gintaro 69,8 Lt nustatytas dydžio mokestis. Kartais mokesčio tarifas skiriasi tam pačiam gamtos ištekliui priklausomai nuo jo panaudojimo tikslų: kubinis metras smėlio moliui liesinti apmokestinamas 0,66 Lt, o kubinis metras smėlio stiklui gaminti – 4,0 Lt dydžio mokesčiu.

Be mokesčių už valstybinius gamtos išteklius yra ir mokesčiai už oro, vandens ir dirvožemio taršą. Gamybos technologijos šiandien dar nėra tokios tobulos, kad būtų galima gaminti be atliekų. Daugelis gaminių, pasibaigus jų naudojimo terminui, tampa atliekomis. Mokesčiai už aplinkos teršimą yra ekonominė priemonė, skatinanti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, neviršyti aplinkos taršos normatyvų, kurti naujas technologijas, racionaliai naudoti žaliavas, taip pat iš mokesčių kaupti lėšas aplinkos apsaugos priemonėms įgyvendinti. Mokesčių už taršą pagrindas yra gamtos išteklių naudojimo leidime nustatytas normatyvas apmokestinami

teršalai (SO₂, NO_x, kietosios dalelės ore, BDS, suspenduotos medžiagos, azotas bei fosforas vandenyje ir kt.).

Ypač efektyvių taršos mokesčių pavyzdžiais Europoje laikomi, vandens išteklių taršos mokestis Olandijoje, sieros ir azoto oksidų, teršiančių atmosferą, mokestis Švedijoje bei automobilių kuro mokesčių diferencijavimo schema Švedijoje. Įdomus ir pamokantis Švedijos azoto oksidų apmokestinimo sistemos bruožas yra toks, kad visos surinktos iš mokesčių pajamos yra gražinamos atgal į apmokestinamąją sistemą: t. y. vėl paskirtoms toms pačioms įmonėms, atsižvelgus į tai, koks yra jų indėlis į bendrą gaminamą energijos apimtį. Taigi šiuo atveju tam tikro ūkio sektoriaus įmonės, kaip mokesčių mokėtojai, kartu paėmus nepatiria finansinės naštos, nes valstybė nepasilieka pajamų iš šio mokesčio. Tuo tarpu Lietuvoje, mokesčių mokėtojai prisiima gana nemažą finansinę naštą. Mokesčio gražinimo schema skatina mokesčių mokėtojus mažinti NO_x emisiją vienam pagaminamos energijos vienetui. Tie, kuriems tai pavyksta, gauna naudos, o tie, kurie technologinio proceso metu išmeta daugiau teršalų, patiria nuostolių. Mokesčiai už teršalų išmetimą įvedimas taršiai eksportinei produkcijai vienoje šalyje gali neigiamai paveikti aplinkos kokybę kitoje šalyje [17].

2 lentelėje nurodyta, kokius mokesčius naudoja Baltijos jūros baseino valstybės. Matyti, jog taršos mokesčio nenaudoja Danija ir Suomija, o gaminio mokesčio nenaudoja tik vienintelė Rusija. Galima išskirti, jog kaip ir Vokietija, Lenkija, Estija, Švedija taip ir Lietuva naudoja tiek taršos, tiek gaminio mokesčius.

2 lentelė. Taršos mokesčiai naudojami Baltijos jūros baseino šalyse

Šalis	Taršos mokesčiai	Gaminio mokesčiai
Danija		+
Vokietija	+	+
Lenkija	+	+
Rusija	+	
Lietuva	+	+
Estija	+	+
Suomija		+
Švedija	+	+

Šaltinis: Aplinkos apsaugos ekonominių veiksnių strategija// http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php

Vartotojų mokesčiai už vandens vartojimą, nutekamųjų vandenų valymą, buities ir pramonės atliekų sutvarkymą mokami tam, kad jie padengtų išlaidas, skatintų taupiai naudoti vandenį ir kitus išteklius bei mažinti nuotekas ir atliekas.

Produktų (gaminio, prekės) mokesčiais skatinama mažinti pakuotės medžiagų naudojimą, šias medžiagas surinkti, naudoti daugkartinę tarą, švaresnį kurą ir kt. Be to, produkto mokesčiai yra pranašesni, lyginant su emisijos mokesčiais, būtent tuo, kad šiuo atveju nacionalinė pramonė gali būti apsaugota nuo neteisingos konkurencijos iš kitų šalių, kur tokie mokesčiai nenumatyti, bendrovių pusės [17].

Akcizo (muito) mokesčiais už kurą ir automobilius ribojamas nesaikingas kuro ir neūkiškas transporto naudojimas. Plačiau yra nagrinėjami mokesčiai iš mobilių taršos šaltinių. 2005 – 2009 m. laikotarpyje Lietuvoje mokesčio už aplinkos teršimą iš mobilių taršos šaltinių tarifų dydis nepakito, išliko stabilus [1 priedas]. Kita vertus mokesčio iš mobilių taršos šaltinių indeksavimo koeficientas nuo 1996 m. iki 1999 m. padidėjo 17 proc., o nuo 2000 m. iki 2010 m. išaugo vos 4 proc., po truputi stabilizavosi [2 priedas].

Baudomis už nustatytų taršos limitų viršijimą arba nuslėptą taršą aplinkai padarytą žalą siekiama riboti šiuos nusižengimus.

Be šių mokesčių, suteikiamos dotacijos projektinėms studijoms, moksliniams tyrimams ir projektams įgyvendinti.

Remiantis OECD (*Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija*) šalių patirtimi, galima teigti, kad aplinkosaugos mokesčiai gali sumažinti ekonominius kaštus siekiant norimos aplinkos būklės ir būti paskata mažinti taršą. Taip pat skatinti diegti naujas technologijas, nes teršėjai yra suinteresuoti ieškoti naujų emisijų mažinimo būdų, būti pajamų šaltinis investuoti į aplinkos apsaugą ir vykdyti aplinkosaugos politiką bei padėti įgyvendinti tvariosios plėtros principus.

Reikia konstatuoti, kad labai svarbus ekonominių priemonių naudojimo Lietuvos aplinkos apsaugos politikoje aspektas yra tai, kad pajamos iš mokesčių už aplinkos taršą vėlgi skiriamos aplinkos apsaugai. Tokia praktika yra priešinga taikomai daugelyje OECD šalių, kuriose taršos mokesčiai mokami į centrinį biudžetą.

Ir Lietuvos ir daugelio kitų šalių pavyzdys rodo, kad įvairiose šalyse nustatomi mokesčių tarifai yra netinkamai administruojami. Jie neskatina investicijų į aplinkos apsaugą ir gamybos procesų pakeitimų. Taigi poveikis įmonių elgsenai nėra didelis.

1.2.2. Valstybės subsidijos

Kaip taikomoji priemonė sprendžiant taršos problemas plačiai paplitusios ekonominės aplinkos apsaugos priemonės – kreditavimo reguliavimas ir subsidijos.

Subsidijos – tai valstybinė pinigine pašalpa, teikiama vietos valdžios organams, bendrovėms, fiziniams ir juridiniams asmenims. Subsidijos yra biudžetinio reguliavimo forma.

Skiriamos tiesioginės ir netiesioginės subsidijos [14]. Netiesioginės subsidijos, pavyzdžiu, gali būti mokesčių mažinimas arba atleidimas nuo jų.

A. Čiegis pateikia tokį subsidijos apibrėžimą „Subsidija - yra bet kuri tiesioginės intervencijos forma per biudžetines programas ir kitas priemones, kurios perduoda išteklius konkrečiai ekonominei grupei“. Autorius teigia, jog jos mažina gamintojo gamybos sąnaudas ar didina gamintojo nustatytą kainą, lyginant su sąnaudomis, ir kainą, kuri vyrautų tobuloje rinkoje.

Subsidijos yra įvairios finansinės paramos formos: dotacijos, paskolos bei mokesčių nuolaidos. Dotacijos – tai valstybės duodamos įmonėms, organizacijoms, vietiniam biudžetui negražinamos lėšos, kad būtų galima padengti išlaidas, kurios viršija pajamas. Dotacijos, skirtos ilgalaikiam ar trumpalaikiam turtui įsigyti (susikurti), yra vadinamos su turtu susijusiomis dotacijomis, o dotacijos skirtos negautoms pajamoms ir (arba) patirtoms sąnaudoms kompensuoti, vadinamos su pajamomis susijusiomis dotacijomis [14].

Priimtinausias subsidijos apibrėžimas yra OECD pasiūlytas gamintojo subsidijos ekvivalentas (PSE), kurio formulė pateikiama žemiau:

$$PSE = Q[P_d - P_w] + DP - LV + OS$$

Q – išeiga (tarkim, tekstilės tonos);

P_d – vietinė gamintojo kaina (kaina, kurią gautų tekstilės įmonė);

P_w – pasaulinė kaina ar kaina pasienyje (kaina, kurią už tekstilę būtų galima gauti, ją pardavus pasaulinėje rinkoje);

DP – bet kuris tiesioginis išmokėjimas gamintojui (iš mokesčių mokėtojų gamintojams, nepakeliantis kainos vartotojams);

LV – bet kurios rinkliavos gamintojui (tai turi būti atimta iš subsidijos, nes jos yra mokestis gamintojui);

OS – kiti transferai, tokie kaip mokesčių nuolaidos gamintojams.

Valstybė ar savivaldybės moka subsidijas, siekdamos skatinti mažinti gamybinių objektų aplinkos taršą, skiria tikslinių lėšų konkreitiems objektams rekonstruoti ar naujoms technologijoms įgyti. Valstybė neretai subsidijuoja aplinkosauginę veiklą mažindama mokesčius, suteikdama lengvatinių arba be procentų paskolų ūkiniams subjektams, kurie įsirengia valymo įrenginius [33].

Samprotaujant apie valstybės ir savivaldybės subsidijas galima remtis A. Čiegio mintimis, jog šios turėtų mokėti subsidijas, norėdamos paskatinti teršalų išmetimo į aplinką mažinimą įmonėse, pavyzdžiui skiriant tikslinių lėšų konkreitiems objektams rekonstruoti ar naujoms technologijoms įsigyti. Aplinkosaugos programų subsidijavimas turėtų būti nukreiptas į ekologiniu požiūriu nepalankių teritorijų ir labai pavojingų medžiagų išmetimų mažinimą (Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados patirtis rodo, kad finansinė valstybės bei savivaldybių

pagalba pirmiausia turėtų būti skiriama „mažosioms“ įmonėms, kurios nepajėgia savarankiškai įsigyti aplinkosaugai užtikrinti būtinos įrangos) [19]. Subsidijos yra plačiai taikomos daugelyje valstybių ir finansuojamos iš aplinkos mokesčių.

Lewin 1994 m. siūlo naudingą pavyzdį, kai subsidija gali būti neveiksminga, netgi tada, kai reguliuotoja gali tiksliai nustatyti piniginę žalą žmogaus sveikatai ir aplinkos būklei. Subsidijos schema gali būti neefektyvi, jei teršėjas turi privačios informacijos apie savo gamybos pelningumą. Jei reguliuotojas nežino apie gamintojo tipą – aukšto ar žemo pelningumas – ši privati informacija gaunama kaip „informacijos nuoma“, kur žemo pelno gamintojai gauna subsidijas net ir tuo atveju, kai neturėtų, nes jie negamintų nieko, kai veikla jiems būtų nuostolinga.

1.2.3. Atsakomybės norma

Atsakomybės taisyklės yra nustatomos ir naudojamos, kad gamintojas jų laikytųsi, taip pat, kad būtų apribotas naudojimasis technologijomis bei tam, kad gamintojo elgesys būtų atitinkamas. Atsakomybės normos gali būti taip nustatomos, kad gamintojas galėtų iš karto sumokėti už aplinkos taršą, net jei ji dar nėra padaryta, arba mokamas nesilaikymo mokestis, po žalos padarymo. Tokiomis normomis siekiama sumažinti aplinkos taršos kontrolės vengimo lygį. Viena svarbi atsakomybės norma liečia nesilaikymo mokestį, kurį taikant gamintojas yra baudžiamas pinigine bauda, jeigu jo veikla veda į tokį teršimo lygį, kuris viršija nustatytus standartus.

Aplinkosaugos politikoje tarp ekonominių reguliavimo priemonių, saugant nuo užterštumo atmosferos orą bei paviršinius vandenis, iki XX a. devintojo dešimtmečio vyravo baudos [17]. Jos buvo ypač veiksmingos avarių atveju, nes padengdavo avarių padarinių likvidavimo išlaidas teršėjų sąskaita. Didelių baudų taikymas gana veiksmingas ir norint apsisaugoti nuo nepagrįstos įmonininkų rizikos bei paskatinti juos diegti aplinkosaugos priemones, kartu prisiimti dalį būtinų (visos visuomenės mastu) išlaidų. Turime numatyti ir tai, jog baudų taikymas aplinkosaugoje gali būti nepakankamai veiksmingas, neužtikrinti optimalaus gamybos lygio.

Yra įvairių atsakomybės normų, susijusių su taršos kontrole:

- Nesilaikymo mokestis;
- Užstato grąžinimo sistema;
- Vykdomo paskolos.

Nesilaikymo mokestis – Xepapadeas (1991) pripažino moralės rizikos galimybę ir pasiūlė teoriškai patikimą schemą su abejotinu politiniu patrauklumu. Buvo išvystytas skatinimų

mechanizmas, kuris skatintų teršėjus siekti aukštesnio taršos kontrolės lygio. Šis mechanizmas, kuris pasitiki subsidijų ir atsitiktinių baudų deriniu, veikia tokiu principu: jeigu suma visos aplinkos taršos koncentracijos bendrąja prasme viršija nustatytą standartą, tai baudžiamas yra bent vienas atsitiktinis teršėjas, kurį pasirenka reguliuotojas. Tada ta baudos dalis būna reguliuotojo perskirstoma taip, kad atimtų visuomenės žalą dėl nusikaltimo kitiems gamintojams. Tinkamai sukurtas atsitiktinių baudų mechanizmas didina tikėtinus vengimo kaštus, kurie skatina siektiną kontrolės lygį be gamintojų veiksmų kontrolės. Atsitiktinių baudų mechanizmas yra susijęs su emisijos ir aplinkos mokesčių sistemomis, tai daro jį patrauklų dėl dviejų priežasčių – pirmiausia, informacija, kuri yra reikalinga įgyvendinant šį mechanizmą yra mažiau ir antra priežastis – šis mechanizmas balansuoja biudžetą.

Užstato grąžinimo sistema – aplinkos apsaugoje tai pats seniausias ir labiausiai patikrintas ekonominis instrumentas. Šiai schemai būdinga tai, kad vartotojas, pirkdamas kokią nors prekę sumoka už ją ir pridėtinę vertę, kuri po to yra grąžinama. Taigi potencialiai teršiančio produkto pirkėjai iš anksto sumoka baudą, bet kai produktas ar jo pakuotė yra grąžinama, kad būtų perdirbta ar sunaikinta, tuomet bauda yra grąžinama pirkėjui. Populiariausias ir plačiausiai pasaulyje naudojamas to pavyzdys yra specifinių gėrimų butelių supirkimo mechanizmas. Šia sistema naudojasi daugelis pasaulio šalių, tokių kaip JAV, Šveicarija, Vokietija, Australija bei, žinoma, Lietuva. Ši sistema padeda užkirsti kelią toksinių medžiagų išmetimui, deginimui ir pan. Kai tokios sistemos gerai funkcionuoja, tai gali būti stimulas rinkų išskėlimui, kurios vartoja saugų atliekų šalinimą, taip pat tokios sistemos moko gamintojus ir vartotojus grąžinti atliekas į ekonomiką.

Vykdomo paskolos – skatina gamintojus būti priimtinus vartotojams. Įmdamas šią paskolą gamintojas privalo neviršyti taršos normų, antraip paskola bus prarasta. Ši paskola mažina gamintojo norą nusižengti aplinkosaugos normoms. Ši paskola nėra tokia abstrakti, kaip nesilaikymo mokesčiai, ji taikoma tais atvejais, kai yra aiškiai apibrėžta žala aplinkai. Taigi ši paskola mažina taršos kontrolės vengimą. Paskolų reikšmė turėtų susilyginti ar netgi pralenkti žalos vertę, jei būtų tobulas kontroliavimas. Reguliuotojas, reikalaujantis gamintoją priimti paskolą, duoda faktiškus kaštus aplinkos taršos kontrolės vengimui. Gamintojas privalo į juos atsižvelgti, kai sprendžia, ar įmanoma išvengti tos kontrolės ar ne, žinodamas, kad bet koks grubus pažeidimas, kuris bus identifikuotas, gali baigtis skolos praradimu. Tokiu atveju gamintojas labai stengiasi aplinkos apsaugos požiūriu ir internalizuoja jos poveikį visuomenės gerovei.

M. Perrings identifikuoja keletą naudingų aplinkos paskolos bruožų. Vertės registravimas pareikalautų tikslaus galimos žalos, kurią teršėjai gali sukelti gamtiniams resursams,

registravimo. Veiklos registravimas gali būti kaip požymis, kuriuo vadovaujantis būtų numatyti aplinkos kaštai ateities naujai veiklai.

Paskolos vertė yra vertinama lyginant galimą gamintojo veiksmų poveikį aplinkai. Jeigu poveikis aplinkai yra mažesnis nei paskolos kaina, tuomet gamintojas gali reikalauti, kad paskolos kaina būtų sumažinta. M. Perrings teigė, kad paskolų palūkanos, kurios gaunamos už paskolą iš įmonių, gali būti naudojamos vėlesnei gamybai, kuri gali sukelti žalą tyrinėjimams.

1.2.4. Apyvartiniai taršos leidimai

Nuo 2005 m. sausio 1 d. visoje Europos Sąjungos (ES) teritorijoje pradėjo veikti prekybos apyvartiniais taršos leidimais (toliau - ATL) sistema. ES prekybos ATL sistemoje dalyvauja apie 12 000 stambių ir vidutinių energetikos pramonės, naftos perdirbimo, juodųjų metalų gamybos ir apdirbimo, cemento, kalkių, stiklo, keramikos, celiuliozės, popieriaus ir kartono gamybos įrenginių. Lietuvoje ATL sistemoje dalyvauja 93 įrenginiai, kuriems kompetentinga institucija išduoda leidimus išmesti šiltnamio dujas. Apyvartinis taršos leidimas – leidimas išmesti vieną toną anglies dioksido ekvivalento šiltnamio dujų (ŠD) 2005 – 2007 metais (pirmuoju ES prekybos ATL laikotarpiu) ir 2008 – 2012 metais (antruoju ES prekybos ATL Laikotarpiu) [47].

Ilgalaikėje Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategijoje (2002) apyvartinių taršos leidimų sąvoka apibrėžiama taip – „tai rinkos mechanizmo veikimu pagrįsta taršos mažinimo priemonė numatanti galimybę vienai suinteresuotai šaliai (ūkio subjektui) perleisti (parduoti) turimą leidimą teršti kitai suinteresuotai šaliai.“

Apyvartinių taršos leidimų taikymo ekonomiškai efektyviam taršos mažinimo krūvio paskirstymui tarp teršėjų idėja kilo maždaug prieš trisdešimt metų Jungtinėje Amerikos Valstijose, kuriose ji vėliau ir buvo sėkmingai išbandyta ekonomiškai efektyviam įvairių taršos formų reguliavimui. *Ilgalaikėje Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategijoje (2002) atskirai yra paminėti šie apyvartinių taršos leidimų taikymo pavyzdžiai būtent Jungtinėse Amerikos Valstijose:*

- *1974 m. Jungtinių Amerikos Valstijų pradėta ir tebesitęsianti iki šiol regioninės oto taršos mažinimo programa, kurios metu ūkio subjektams, sumažinusiems taršos išmetimą žemiau privalomo lygio (nustatytos leistinos išmetamų apimties) viename taršos šaltinyje, leista „sutaupyta“ taršos apimtį panaudoti kitame šaltinyje, perleisti (parduoti) kitai toje pačioje vietovėje esančiai ar besikuriančiai firmai arba „deponuoti“ ateičiai.*
- *Itin sėkminga buvo visos šalies mastu vykdyta „prekybos švino kreditais“ programa, pradėta 1982 m. ir nutraukta – pasiekus užsibrėžtus aplinkosaugos tikslus – 1987 m.*

siekiant sumažinti bendrą patenkančią į atmosferą kartu su automobilių išmetamomis dujomis švino apimtį 10 proc., degalų gamintojams buvo nustatytos švino jų produkcijoje kvotos.

- *1990 m. JAV pradėta „rūgštaus lietaus“ prevencijos programa, kuria siekta perpus sumažinti oro taršą SO₂ teršalais. Preliminariais vertinimais apyvartinių taršos leidimų taikymas sumažina programos vykdymo išlaidas maždaug po 1 mlrd. dolerių kasmet.*

Diegiant prekybos apyvartiniais taršos leidimais CO₂ išmetimams sistemą svarbūs žingsniai žengti ir Europos Sąjungoje, kur sukurta didžiausia dujų išmetimo leidimų prekybos sistema pasaulyje, sudaranti beveik 70 proc. visos apyvartinių taršos leidimų pasaulinės apyvartos. A. Čiegis (2009) išskiria iš viso pasaulyje veikiančias keturias rinkas, prekiaujančias apyvartiniais taršos leidimais:

- ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema;
- Jungtinės Karalystės taršos vienetų prekybos sistema;
- Naujojo Pietų Velso prekybos sistema;
- Čikagos klimato mainų sistema.

Iš apyvartinių taršos leidimų pavyzdžių už JAV ribų mums bene įdomiausias yra Lenkijos atliktas eksperimentas. 1991 m. Chožuvo mieste, kuris buvo laikomas vienu iš labiausiai užterštų Lenkijos miestų, veikiančioms didžiausioms regiono įmonėms - plieno lydymo kombinatui ir elektros jėgainei, - kurios kartu buvo ir didžiausios oro teršėjos, buvo leista tarpusavyje keistis joms nustatytomis taršos mažinimo kvotomis [46].

Lietuvoje apyvartiniai taršos leidimai yra paskirstomi dviem etapais. Visų pirma yra nustatomi atskiriems ūkio sektoriams, tada apyvartiniai taršos leidimai yra paskirstomi skirtingiems sektorių įrenginiams. Kiekvienam sektoriui yra nustatomas skirtingas CO₂ taršos mažinimo techninis potencialas ir augimo potencialas, atsižvelgiant į vyraujančias rinkos tendencijas, galimybes sumažinti taršą, tenkančią skirtingų tipų produkcijai.

Bendruoju atveju A. Čiegis (2009) išskiria šiuos apyvartinio taršos leidimų metodo, sprendžiant aplinkosaugines problemas, pranašumus:

- norimų gamtos saugos tikslų pasiekimas;
- ūkio šakų dinamika, galinti palengvinti ekonominę plėtrą net ir tuose rajonuose, kur nebeleidžiamas tolesnis emisijų didėjimas;
- didesnis individualių bendrovių lankstumas ir prekyba apyvartiniais taršos leidimais yra parankus būdas įmonėms prisitaikyti prie kintamų rinkos sąlygų;
- apyvartiniai taršos šaltiniai leidžia aplinkosaugos institucijoms sumažinti maksimalių leistinų išmetimų kiekį (kartu pagerinti gamtos aplinkos būklę) nevykdant sudėtingų derybų;

- skatina teršiančias įmones diegti MTP laimėjimus gamybinėje ir gamtosaugos veikloje, kurti ir diegti veiksmingas šiuolaikines technologijas bei įrangą aplinkos taršai mažinti (juk nebereikia jokios smulkmeniškos reglamentacijos renkantis gamybos ir valymo įrenginių technologijas).

Dabartinė Lietuvos aplinkos taršos valdymo sistema, besiremianti ūkio subjektams suteikiamais apibrėžto dydžio taršos leidimais bei mokesčiais už taršą, sudaro neblogas technines sąlygas ją papildyti galimybe prekiauti „sutaupyta“ tarša, susidaro, jeigu įmonė išleidžia mažiau teršalų, negu nurodyta jos taršos leidime. Iš esmės tam tereikia padaryti taršos leidimus, tiksliau tariant, nepanaudotas jų apimtis leidžiant juos parduoti, pirkti ir naudoti pagal nustatytas taisykles. Jei įmonė viršija taršos limitą, apibrėžtą jos leidime, jai turi būti suteikta teisė kompensuoti šią netektį ir sukurti ekvivalentiškos vertės taršos kreditus kitu metu arba retrospektyviai įsigyti reikiamos apimties taršos kreditą iš jį sukūrusio ūkinio subjekto.

2. EKONOMINIS APLINKOS TARŠOS REGULIAVIMAS LIETUVOJE

2.1. Aplinkos apsaugos teisinė bazė

Iki Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo buvo įtvirtintas sovietinis gamtos apsaugos santykių teisinio reguliavimo modelis, kuriam būdinga valstybinė gamtos objektų nuosavybė. Sovietinės gamtos apsaugos teisės pagrindinis teisės aktas buvo 1959 m. balandžio mėn. 22 d. Lietuvos TSR gamtos apsaugos įstatymas [28].

1990 m. Atkūrus nepriklausomybę, būtent tada kai Lietuvoje buvo pradėtos esminės politinės ir ekonominės reformos, aplinkos apsauga tapo ganėtinai svarbiu sektoriumi. Jau tuo metu imta peržiūrinėti aplinkos apsaugos sritį ir naujai kurti aplinkos apsaugos teisinę, institucinę bei administracinę bazę [22]. Tais pačiais metais buvo įsteigtas LR aplinkos apsaugos departamentas. 1994 m. Įsteigta Aplinkos apsaugos ministerija. O jau 1998 m. įsteigta Aplinkos ministerija.

Pastebima, jog Lietuvoje išskirtinį vaidmenį aplinkos apsaugos procese turi teisinė bazė. Yra priimta nemažai įstatymų, parengta normų ir taisyklių, reguliuojančių antropogeninę veiklą gamtinėje aplinkoje. Nepaisant to, Lietuvos aplinkos apsaugos teisės aktų panaudojimo galimybės ir sąlygos vis dar kelia daug klausimų ir diskusijų.

Svarbiu Lietuvos ekonominio aplinkos pasaugos mechanizmo elementu tapo pirmiausia tokie mokesčiai kaip, mokestis už aplinkos teršimą ir mokesčiai už valstybinius gamtos išteklius [25]. Kadangi šių mokesčių tikslas – ne tik papildyti valstybės išdą, bet ir racionalizuoti gamtos išteklių naudojimą ir užtikrinti aplinkos apsaugą [6]. Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas priimtas 1991 m. kovo mėn. 21 d.

Pagrindinis dokumentas reglamentuojantis Lietuvos aplinkos apsaugą yra - Aplinkos apsaugos įstatymas, priimtas 1992 m. Į šį įstatymą yra perkelta didžioji dalis ES direktyvų reikalavimų dėl atsakingų už aplinką institucijų paskyrimo. Aplinkos apsaugos įstatymas įtvirtino ir visiškai naujas švarios aplinkos užtikrinimo priemonės toliau plėtojantis rinkos ekonomikos santykiams [32]. Aplinkos apsaugos įstatyme teigiama, kad aplinkos apsauga Lietuvos Respublikoje yra visos valstybės ir kiekvieno jos gyventojo rūpestis ir pareiga . Tokia įstatymo nuostata bylojo apie tai, jog bus kuriama aplinkos apsaugos teisės aktų sistema. Kita vertus, net patys tobuliausi įstatymai neišspręs šios opios problemos, jeigu valstybė neturės pakankamai specialistų, sugebančių kvalifikuotai taikyti praktikoje aplinkos apsaugos teisės aktų nuostatas.

1996 m. LR Seimui priėmus Lietuvos aplinkos apsaugos strategiją, ši tapo vienu iš svarbiausių dokumentų aplinkos apsaugoje. Strategijoje suformuluota ilgalaikiai aplinkos

apsaugos tikslai ir prioritetai, parengta Strategijos įgyvendinimo priemonių programa ir buvo numatyta lauktini rezultatai [45]. Šioje Strategijoje buvo numatytos pagrindinės aplinkos politikos vystymosi kryptys, o remiantis suformuluotais darnaus vystymosi principais, parengtos kai kurių sričių strategijos, kaip Nacionalinės klimato kaitos konvencijos įgyvendinimo strategija, Biologinės įvairovės išsaugojimo strategija ir veiksmų planas, Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija, Energetikos strategija ir kt.

1997 m. įtvirtintas Lietuvos Respublikos vandens įstatymas, kurio tikslas [20]:

- neleisti prastėti vandens ekosistemų ir ekosistemų, tiesiogiai priklausomų nuo vandens, būklei, ją apsaugoti ir (arba) pagerinti;
- gerinti vandens kokybę įgyvendinant priemones, skirtas laipsniškai mažinti pavojingą medžiagą ir nutraukti prioritetinių pavojingų medžiagų patekimą į vandenį;
- racionaliai ir subalansuotai naudoti vandenį;
- mažinti žalingą vandens poveikį.

Šis įstatymas taikomas fiziniams ir juridiniams asmenims, kurie valdo, naudoja ar saugo Lietuvos Respublikoje esančius vandens telkinius ir juose esantį vandenį nepaisant jų paskirties bei nuosavybės formų. Bendras vandens saugos tikslas paviršiniams vandens telkiniams nurodytas įstatyme yra pasiekti gerą paviršinio vandens būklę, dirbtiniams ir labai pakeistiems vandens telkiniams – pasiekti gerą cheminę vandens būklę ir gerą ekologinį potencialą, požeminiams vandens telkiniams – pasiekti gerą požeminio vandens būklę. Būtina pabrėžti, jog įstatyme taip pat nurodytos kompleksinės priemonės, kurios numatytos priemonių programose, vandens saugos tikslams pasiekti:

1. geriausių prieinamų gamybos būdų taikymas;
2. išmetamų į aplinką teršalų ribinių verčių nustatymas;
3. geriausios aplinkos apsaugos praktikos taikymas.

„Plėtojant pramonę, žemės ūkį, energetiką bei kitą veiklą, neišvengiamai pažeidžiami gamtiniai procesai. Visa tai gali sukelti nepageidaujamų ekologinių padarinių. Todėl siekiant tikslingos ir aplinkos ir visuomenės sąveikos, reikia turėti pakankamai išsamią ir tikslią informaciją apie aplinkos faktinę būklę, žmogaus poveikį jai ir tokio poveikio galimus padarinius. Naujausia informacija ir duomenys apie aplinkos būklę reikalingi darnaus vystymosi programoms pagrįsti, aplinkos kokybei valdyti. Monitoringas kaip tik ir yra pagrindinis objektyvių duomenų apie aplinką informacijos šaltinis. Todėl valstybei būtina turėti aplinkos būklės vertinimo sistemą – monitoringą“ [33]. Todėl jau 1997 m. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas, kurio paskirtis nustatyti aplinkos monitoringo turinį, struktūrą, įgyvendinimą, aplinkos monitoringo procese dalyvaujančių subjektų teises bei pareigas ir atsakomybę [3]. Lietuvoje monitoringą vykdo Aplinkos ministerija.

1998 m. buvo priimtas, ne kiek mažiau svarbus dokumentas - Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Šis teisės aktas nustato bendruosius atliekų prevencijos, apskaitos, surinkimo, saugojimo, vežimo, naudojimo, šalinimo reikalavimus, kad būtų išvengta atliekų neigiamo poveikio žmonių sveikatai ir aplinkai, bei pagrindinius atliekų tvarkymo sistemų organizavimo ir planavimo principus. Svarbu paminėti, kad įstatyme numatytos atliekų tvarkymo ekonominės ir finansinės priemonės yra: principas „teršėjas moka“, gaminių ar pakuotės atliekų tvarkymo programos lėšos, valstybės biudžetas ir savivaldybių biudžetai, aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšos, savivaldybių aplinkos apsaugos investicijų fondo programos lėšos, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programos lėšos, užsienio šalių, tarptautinių organizacijų ir finansų institucijų bei Lietuvos Respublikos asmenų tiksliniai įnašai, gaminių ar pakuotės tvarkymo programa.

Lietuva, remdamasi 2001 m. Geteborge priimta ES darnaus vystymosi strategija bei atsižvelgdama į savo tikslus bei ypatybes, 2003 m. priėmė Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją [32]. Pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis numatytas Strategijoje - pagal ekonominio ir socialinio vystymosi išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 metų pasiekti 2003 metų ES valstybių narių vidurkį, pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinių normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų.

Plečiant Lietuvos bendradarbiavimą aplinkos apsaugos sferoje, valstybė šiuo metu jau yra ratifikavusi arba prisijungusi įvairias konvencijas, sutartis. 1992. Helsinkyje pasirašyta Baltijos jūros aplinkos apsaugos (Helsinkio) konvencija bei tais pačiais metais ratifikuota Konvencija dėl avarių pramonės įmonėse tarptautinio poveikio. 1993 m. Lietuva prisijungė prie tarptautinės reikšmės Ramsaro konvencijos. 1995 m. buvo ratifikuota Biologinės įvairovės (Rio de Žaneiro) konvencija bei Kioto protokolas. 1996 m. Lietuvos Respublika ratifikavo Europos laukinės gamtos ir gamtinės apsaugos (Berno) konvenciją. 1998 m. Lietuva ratifikavo Poveikio aplinkai vertinimo tarpvalstybiniame kontekste konvenciją. 2001 m. ratifikuota Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos (Vašingtono) konvencija. 2002 m. ratifikuota Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais. Vėliau buvo ratifikuotos ir prijungtos kitos svarbios tarptautinės konvencijos.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pradėtas intensyvus aplinkos apsaugos teisės aktų derinimo procesas stiprinant priemones aplinkos apsaugos priežiūrai, kuris tebesitęsia dabar ir yra suintensyvėjęs. Aplinkos ministerija pabrėžia, jog aplinkos apsaugos teisės aktų tobulinimas yra prioritetinga sritis. Daugiausia dėmesio turi būti skirta aplinkosauginių teisės aktų įgyvendinimo mechanizmo tobulinimui, jų konkrečiam taikymui bei efektyvumui.

Lietuvos teisinė basė yra gausi įvairiais aplinkosauginiais teisės aktais, nutarimais, įstatymais ir dauguma kitų teisinių dokumentų, todėl buvo išrinkti ir aptarti patys svarbiausi teisės aktai, kurių dėka yra užtikrinama aplinkos apsauga.

2.2. Ekonominis aplinkos taršos reguliavimas

Aplinkos politika Lietuvoje yra mišri ir apima komandą ir kontrolę, bei ekonomines priemones. Jos pagrindinis bruožas yra tas, kad ekonominiai instrumentai, tokie kaip taršos mokesčiai ir gamtinių išteklių mokesčiai, yra derinami su administracinėmis priemonėmis.

Aplinkos apsaugos skatinimui bei valdymui gali būti pasitelkta įvairių poveikio priemonių – teisinių, administracinių, ekonominių, moralinių ekologinio švietimo ir pan. Aplinkos apsaugos ekonominiai veiksniai apibūdina ūkio subjektų priimamų sprendimų ekonominių pasekmių sąsają su poveikio aplinkai pobūdžiu bei mastais.

Lietuvoje taikomus ekonomines aplinkos apsaugos svirtus galima išskirti į dvi grupes:

- a) ekonominiai gamtonaudos reguliavimo priemonės – mokesčiai už aplinkos taršą bei gamtos išteklius, gamtai padaromos žalos atlyginimo įkainiai;
- b) aplinkos apsaugos finansavimo fondai, kurie naudojami bendrų (valstybinių) aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimui.

Pagrindiniai įstatymai skirti būtent ekonominių aplinkos apsaugos priemonių taikymui Lietuvoje yra šie:

- *Mokesčio už aplinkos taršą įstatymas*, kurio paskirtis ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, vykdyti atliekų prevenciją ir tvarkymą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupiti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti [8].

Kiti teisės aktai reglamentuojantys mokestį už aplinkos teršimą iš stacionarių ir mobilių taršos šaltinių:

- Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 5 straipsnio ir 3 priedelio pakeitimo bei 11 straipsnio 2 dalies įgyvendinimo įstatymas;
- Lietuvos Respublikos nutarimas Nr. 53 „Dėl mokesčio už aplinkos teršimo įgyvendinimo“;
- Aplinkos ir finansų ministrų įsakymas Nr. 663/409a „Dėl mokesčio už aplinkos teršimą apskaičiavimo ir mokėjimo tvarkos“ šios tvarkos (I dalis).
- *Mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas*, kuris nustato valstybinių gamtos išteklių, kurie pagal šį įstatymą yra mokesčio objektas, apmokestinimo mokesčiu už valstybinius gamtos išteklius ir ginčų nagrinėjimo tvarką.

- *Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas*, kuris nustato pagrindinius pakuočių reikalavimus, bendruosius LR gaminamų ir į Lietuvą įvežamų pakuočių ir pakuočių atliekų apskaitos, ženklavimo, surinkimo, naudojimo reikalavimus. Šį įstatymą papildė šie teisės aktai [9]:
 - Lietuvos Respublikos aplinkos ir finansų ministro įsakymu patvirtinta Mokesčio už aplinkos teršimą apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka;
 - Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu patvirtintos Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklės;
 - Lietuvos Respublikos ministro įsakymu patvirtintos Pakartotinio naudojimo pakuotės surinkimo ir pakartotinio naudojimo užduotys 2004 – 2006 m.

3 lentelė. Mokesčių už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių tarifai 2010 m.

Teršalai	Mokesčio tarifai, Lt/t
I. Teršalai, išmetami į atmosferą	
SO ₂	360
NO _x	680
Vanadžio pentoksidas	13 311
Kietosios dalelės (organinės ir neorganinės)*	213
Teršalų grupės	
I	1 402
II	661
III	86
IV	15
II. Teršalai, išmetami į vandens telkinius, žemės paviršių ir gilesnius jo sluoksnius	
BDS ₇	887
Bendras azotas	695
Bendras fosforas	3 477
Suspenduotos medžiagos	358
Sulfatai	2
Chloridai	10
Teršalų grupės	
I	10 083 833
II	918 751
III	149 801
IV	33 947
V	3 328

*Išskyrus: kietąsias daleles, susidarantiąs deginant kietąjį, skystąjį arba dujinį kurą; asbesto turinčias kietąsias daleles.

Šaltinis: Aplinkos ministerija: <http://www.am.lt/VI/index.php#a/3904>

3 lentelėje nurodyti būtent mokesčių už aplinkos teršimą iš stacionarių taršos šaltinių tarifai nustatyti Lietuvoje nuo 2010 m. sausio mėn. 1 d. Lyginant teršalų išmetamų į atmosferą ir teršalų išmetamų į vandens telkinius, žemės paviršių ir gilesnius sluoksnius tarifus, matoma, kad

teršalų, išmetamų į vandens telkinius, žemės paviršių ir gilesnius sluoksnius nustatytų tarifų dydžiai yra žymiai didesni nei tarifai nustatyti teršalams, išmetamiems į atmosferą. Didžiausias tarifas – 3477 Lt./t taikomas išmetamam bendram fosforui, mažiausias – 2 Lt./t sulfatams. Pagal teršalų grupėms nustatytus mokesčius taip pat išsiskiria teršalai, išmetami į vandens telkinius, žemės paviršių ir gilesnius sluoksnius. Pastebėtina, kad nuo 1996 m. iki 1999 m. mokesčio indeksavimo koeficiento pokytis už aplinkos taršą iš stacionarių taršos šaltinių išaugo iki 17 proc., o 2000 – 2010 m. laikotarpiu - 11 proc. [2 priedas]. Pažymima, kad indeksavimo koeficiento dydis nuolatos kito.

Ekonominės ir finansinės priemonės taikomos ir Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme. Čia principas „teršėjas moka“ apibrėžia, kad atliekų tvarkymo išlaidas turi apmokėti atliekų ir (ar) medžiagų bei gaminių, tarp jų – pakuotės, dėl kurių naudojimo susidaro atliekos, gamintojas ar importuotojas [4].

Principas „teršėjas moka“ netiesiogiai įgyvendinamas Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymu. Šis principas įstatyme taikomas kaip atsakomybė už įstatymo reikalavimų nevykdymą. Šiame teisės akte nustatyta gamintojų ir importuotojų pareiga imtis visų priemonių kad tuščios transporto, grupinės ir prekinės pakuotės bei šių pakuočių atliekos būtų tvarkomos vadovaujantis įstatyme nustatytais prioritetais.

Investuojant į aplinkos apsaugą Lietuvos valstybėje taikomos įvairios finansinės paramos formos, tai įvairūs investiciniai fondai, rėmimo programos, lėšos projektams. Būtina paminėti 1996 m. įsteigtą Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondą (toliau – LAAIF), kurio viena iš pagrindinių funkcijų yra – teikti finansinę paramą privačiam ir visuomeniniam sektoriui, aplinkos taršos mažinimo projektams įgyvendinti. Preliminariais duomenimis yra žinoma, jog LAAIF finansavo daugiau nei 200 įvairių atmosferos, vandens taršos mažinimo, atliekų tvarkymo projektų, tarp jų katilinių rekonstrukcijos, nuotekų tvarkymas, naudotų padangų ar elektrotechnikos perdirbimas, biodujų gamybos iš biomasės, vėjo, saulės jėgainių statyba, šilumos siurblių diegimas ir daugelis kitų. A. Miškinis (2011) pastebi, jog LAAIF lėšomis yra finansuojami tokie aplinkosaugos projektai, kurie turi aplinkosauginio efekto tęstinumo požymių, o finansiniai ištekliai yra formuojami iš keleto šaltinių:

- Mokesčių įplaukos (20 proc. nuo mokesčių įplaukų pagal Mokesčio už aplinkos teršimo įstatymą ir 30 proc. mokesčių už aplinkos taršą);
- PHARE skirta finansinė dotacija.

2000 m. Lietuvoje buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatymas. Programos tikslas – finansuoti aplinkos apsaugos priemones numatytas 4 įstatymo straipsnyje. Priemonės yra suskirstytos į priemonių grupes: aplinkos kokybės gerinimo ir aplinkos apsaugos priemonės, atliekų tvarkymo infrastruktūros plėtros priemonės, atliekų,

kurių turėtojo nustatyti neįmanoma arba kuris nebeegzistuoja, tvarkymo priemonės, aplinkos monitoringo, prevencinės, aplinkos atkūrimo priemonės, visuomenės švietimo ir mokymo aplinkosaugos klausimais priemonės, želdynų ir želdinių apsaugos, tvarkymo, būklės stebėsenos, želdynų kūrimo, želdynų veisimo, inventorizacijos priemonės bei daugelis kitų priemonių. Šios programos lėšomis yra skatinamos naudotis savivaldybės [2]. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija pabrėžia, jog lėšos negali būti naudojamos su savivaldybių funkcijomis aplinkosaugos srityje nesusijusiomis priemonėms finansuoti.

1999 m. Europos Sąjunga sukūrė finansavimo instrumentą ISPA skirtą transporto ir aplinkosaugos projektams finansuoti. Lietuvai tapus Europos Sąjungos šalimi nare ISPA fondą pakeitė sanglaudos fondas. Sanglaudos fondas finansuoja aplinkos ir transporto infrastruktūros projektus, projektų grupes ar techniškai ir finansiškai nepriklausomas projektų dalis, taip remia technines paramos priemones, kurios apima projektų techninį parengimą, projektų įvertinimą, priežiūrą bei stebėseną.

Be Sanglaudos fondo dar yra keturi Europos Sąjungos struktūriniai fondai:

- Europos regioninės plėtros fondas (ERPF);
- Europos socialinis fondas (ESF);
- Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF);
- Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI).

Kita Europos Sąjungos finansinė parama gaunama iš PHARE (Poland and Hungary Aid for Restructuring the Economy) pereinamojo laikotarpio institucijų plėtros priemonės, LIFE (programos, Europos Sąjungos struktūrinė paramos 2007 – 2013 m., ESPON programos ir kitų projektų.

Visi Lietuvos Respublikos finansai ir mokesčiai yra reguliuojami Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos. Pastarosios misija – kurti ir vykdyti efektyvią valstybės finansų politiką, siekiant užtikrinti makroekonominį stabilumą ir ekonomikos plėtrą. Valstybinė mokesčių inspekcija, miestų ir rajonų valstybinės mokesčių inspekcijos buvo įsteigtos 1990 m. Valstybinė mokesčių inspekciją sudaro centrinis mokesčių administratorius – Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos ir jai pavaldžios apskričių valstybinės mokesčių inspekcijos – vietos mokesčių administratoriai, kurios yra juridiniai asmenys [57]. Tais pačiais metais – 1990 m., vyriausybė išleido Lietuvos Respublikos valstybinės mokesčių inspekcijos įstatymą. O jau 1995 m. Lietuvos Respublikos seimui priėmus Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymą, prieš tai minėtas įstatymas neteko galios.

Taigi šiuo metu yra patvirtinta ir priimta 2004 m. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo redakcija. Įstatymo paskirtis nustato pagrindines sąvokas ir taisykles, kurių būtina laikytis vykdant mokesčių įstatymus, pagrindinius apmokestinamo mokesčiais

teisinio reglamentavimo principus, įtvirtinta Lietuvos Respublikoje taikomų mokesčių sąrašą, nustatytų mokesčių administratoriaus funkcijas, teises ir pareigas, mokesčių mokėtojo teises ir pareigas, mokesčių apskaičiavimą ir sumokėjimą, mokesčio bei su juo susijusių sumų priverstinio išieškojimo bei mokestinių ginčų nagrinėjimo tvarką [7]. Pagal šį įstatymą į administruojamų mokesčių sąrašą įeina šie aplinkosauginiai mokesčiai: mokestis už valstybinius gamtos išteklius, naftos ir dujų išteklių mokestis bei mokestis už aplinkos teršimą.

Lietuvos Respublikos aplinkos taršos mokesčiai yra administruojami ne tik Valstybinės mokesčių inspekcijos, bet ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos ir jos įgaliotos institucijos. Pagal Mokesčių administravimo įstatymą Aplinkos ministerija ar jos įgaliota institucija yra atsakinga už patikrinimą, ar teisingai yra apskaičiuoti ir sumokėti du mokesčiai, t. y. mokestis už valstybinius gamtos išteklius ir mokestis už aplinkos teršimą bei už konsultacijas šių dviejų mokesčių mokėjimo klausimais [27].

Aplinkos apsaugos priemonėms ir projektams sukurti ir įgyvendinti reikia didelių investicijų, todėl tinkamas finansavimas yra viena iš esminių sėkmės sąlygų [27].

Apibendrinant, galima pastebėti, jog buvo paminėti visi svarbiausi teisės aktai ir finansinės priemonės, kurios reglamentuoja ekonominę aplinkos apsaugos mechanizmą. Įmonės dažniausiai susiduria, būtent su šiais dokumentais vykdant vienokias ar kitokias aplinkosaugines priemones. Dalis teisės aktų yra skirti tik įmonėms užsiimančioms konkrečia veikla, pvz.: vandens gavyba, atliekų perdirbimas.

2.3. Ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių taikymo problemos

Jau XX a. pasaulyje yra teigiama, jog aplinkosauginiai tikslai, panaudojus ekonominius instrumentus, pasiekiami daug lanksčiau, skatinant teršėjus keisti savo elgseną aplinkai priimtina kryptimi ar persikirstant finansinius išteklius numatytų priemonių įgyvendinimui. Beje, D. Štreimikienės ir R. Čiegio (2001) teigimu, pasaulyje 2001 m. vyravo nuomonė, kad mokesčiai už aplinkos taršą turėtų sudaryti nuo 63 proc. iki 78 proc.

2001 m. buvo įsitikinta, jog veikianti ekologinių mokesčių sistema yra neefektyvi, todėl pradėta ieškoti įvairiausių būdų jai tobulinti gilintis į pagrindines išskylančias problemas [30].

Taikant aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones Lietuvoje kaip ir daugelyje Europos Sąjungos bei pasaulio valstybių yra susiduriama su tam tikromis problemomis.

M. K. Crimp (2008) taikant aplinkosauginius mokesčius pastebi trūkumus. Mokesčiai už aplinkos taršą negali būti mokami teršėjo, todėl, kad bet kokia papildoma gamybos kaina gali būti perduota vartotojams keliant produkto pirkimo kainą [38]. O tai savo ruožtu galėtų sumažinti bet kokį stimulą mažinti aplinkos taršą, kuriant ekologiško proceso kūrimą.

Lietuvos valstybėje yra pastebimos tokios silpnosios pusės taikant ekonominius reguliavimo metodus ir priemones [46]:

1. Mokesčiai už aplinkos taršą bei gamtos išteklius ir gamtai padarytos žalos kompensacijos:
 - a. Reikalauja administravimo išlaidų;
 - b. Didina prekių bei paslaugų gamybos išlaidas – o tai atsiliepia prekių bei paslaugų kainoms, šalies ūkio subjektų konkurencingumui vidaus bei užsienio rinkose, biudžeto pajamoms, gyvenimo lygiui ir pan.;
 - c. Poveikių aplinkai „kainų“ įtaka labai priklauso nuo tinkamo tarifų parinkimo: per maži mokesčiai neskatina aplinkosauginių pastangų, o per dideli bei nesubalansuoti gali prislopinti ekonomikos plėtotę arba sukelti nepageidaujamų struktūrinių ūkio pokyčių;
 - d. Tikslinė didžiosios dalies surenkamų mokesčių paskirtis – aplinkos apsaugai savivaldybių arba valstybės lygmenyje – suvaržo šalies išteklių panaudojimo optimizavimo galimybes.
2. Aplinkos apsaugos programų finansavimas:
 - a. Aplinkosauginių investicijų finansavimo būtinybė pareikalauja tam tikros dalies valstybės bei savivaldybių biudžetų lėšų;
 - b. Eksploatacinės pastatytųjų aplinkos apsaugos objektų išlaidos didina paslaugų tarifus ir tampa papildoma našta namų ūkių bei atskirais atvejais savivaldybių biudžetams.
 - c. Institucijos nepakankamai geba diegti naujas ekonomines aplinkos apsaugos valdymo priemones ir jas administruoti.

Be ekonominių aplinkos apsaugos veiksnių silpnybių Lietuvos aplinkos apsaugos ekonominių veiksnių strategijoje (2001) yra numatytos tokios ekonominių aplinkos apsaugos metodų ir priemonių taikymo grėsmės:

1. Šalies finansinių galimybių (aplinkos apsaugos investicijų finansavimo požiūriu) priklausymas nuo padėties vidaus bei tarptautinėse rinkose.
2. Kurios nors įtakingos politinės ar ekonominės grupuotės pasipriešinimas jos interesus paliečiančiais aplinkos apsaugos ekonominių veiksnių sistemos reformai (politinio nepriimtimumo grėsmė).
3. Pernelyg didelės naujų ekonominių aplinkos apsaugos veiksnių įdiegimo organizacinės, informacinės (monitoringo) ir administravimo išlaidos.
4. Potenciali aplinkos apsaugos užmojų ir šalies socialinių ekonominių galimybių nesuderinamumo grėsmė: pirma, dėl sąnaudų aplinkos apsaugai atspindžio vartojimo

prekių bei paslaugų kainose, šalies eksporto potencialo ir biudžeto įplaukų sumažėjimo neigiamų socialinių pasekmių, antra, dėl šalies ekonomikos nepajėgumo įgyvendinti tarptautinius aplinkosauginius įsipareigojimus.

5. Galimos klaidos bei disproporcijos parenkant ekonominių aplinkos apsaugos veiksnių konkrečias skaitines išraiškas – iškreiptai veikiančios ūkio struktūrą arba paverčiančios tuos veiksnius tik dar vienu valstybės biudžeto papildymo šaltiniu.
6. Galimas pritaikomų ekonominių aplinkosaugos veiksnių nesuderinamumas su tarptautiniais įsipareigojimais.
7. Šalies institucinių struktūrų bei kai kurių ūkio šakų nepajėgumas įsisavinti galimos užsienio finansinės paramos lėšas.
8. Galimas neefektyvus surinktų pajamų naudojimas.

Pagrindinė priežastis, kodėl mokesčiai už aplinkos taršą neįtakoja teršėjų elgesio yra tai, kad mokesčiai, kuriuos moka teršėjai yra per maži ir jie neskatina kaštų mažinimo pokyčių produkcijoje. Tikslingai taikant aplinkosauginius mokesčius, šie turėtų būti pakankamai dideli, kad būtų užtikrinta prevencija taršai [35].

Dabartinės žemų mokesčių naštos teršimo šaltiniams iškelia galimybę, kad Lietuvos vyriausybė praranda finansus administruojant ir renkant mokesčius. Didžioji dalis mokesčių už aplinkos taršą yra surenkama iš didžiausių taršos šaltinių. Didžiausi 2 – 3 proc. mokesčio už aplinkos taršą mokėtojai sudaro 40 – 70 proc. mokesčių pajamų. Pasak A. Miškinio (2011) aplinkosaugos mokesčiai esminės įtakos nacionalinio biudžeto surinkimui dabar nedaro. Valstybinės mokesčių inspekcijos pateikiami jos administruojamų valstybės biudžeto pajamų struktūros pagal pajamų rūšis duomenys rodo, kad nė vienas iš šiuo metu esamų aplinkosaugos mokesčių nesiekia 1,0 proc. valstybės biudžeto pajamų.

3. APLINKOS TARŠOS KONTROLĖ TEKSTILĖS PRAMONĖJE

3.1. Tekstilės sektoriaus apžvalga

Tekstilės pramonė yra viena iš labiausiai teršiančių aplinką pramonės šakų. Aplinkosauginis optimizavimas tapo svarbiu tekstilės technologijų ir gaminių kokybės rodikliu. Tekstilės produktų grandinė apima daugelį pakopų ir joje dalyvauja daug įvairių subjektų (ūkininkai, pluoštų, audinių, trikotažo gamintojai, siuvimo, prekybos ir transporto įmonės, vartotojai).

Lietuva 2004 m. įstojusi į Europos Sąjungą tapo dar labiau priklausoma nuo Europos rinkos, todėl šis sektorius yra ypač orientuotas į Europą ir jos visuomenę. Žinoma, kad bėgant laikui, tekstilės pramonė vis labiau vystėsi ir tobulėjo, augo gaminamos produkcijos mastai.

Tekstilės pramonė yra pripažįstama kaip viena iš svarbiausių pramonės šakų Europos Bendrijoje sukurianti apie 3 proc. pridėtinės vertės ir 4 proc. darbo vietų skaičiuojant nuo viso užimtųjų įvairiose ekonominėse veiklose skaičiaus (kituose šaltiniuose nurodoma 8 proc., tačiau absoliutus darbuotojų šiame sektoriuje skaičius 2,2 mln.) [53]. Lietuvos statistikos departamento duomenimis tai sektorius, kuris sukuria apie 47 tūkst. darbo vietų, tai viena daugiausiai darbo vietų sukuriančių pramonės šakų šalyje.

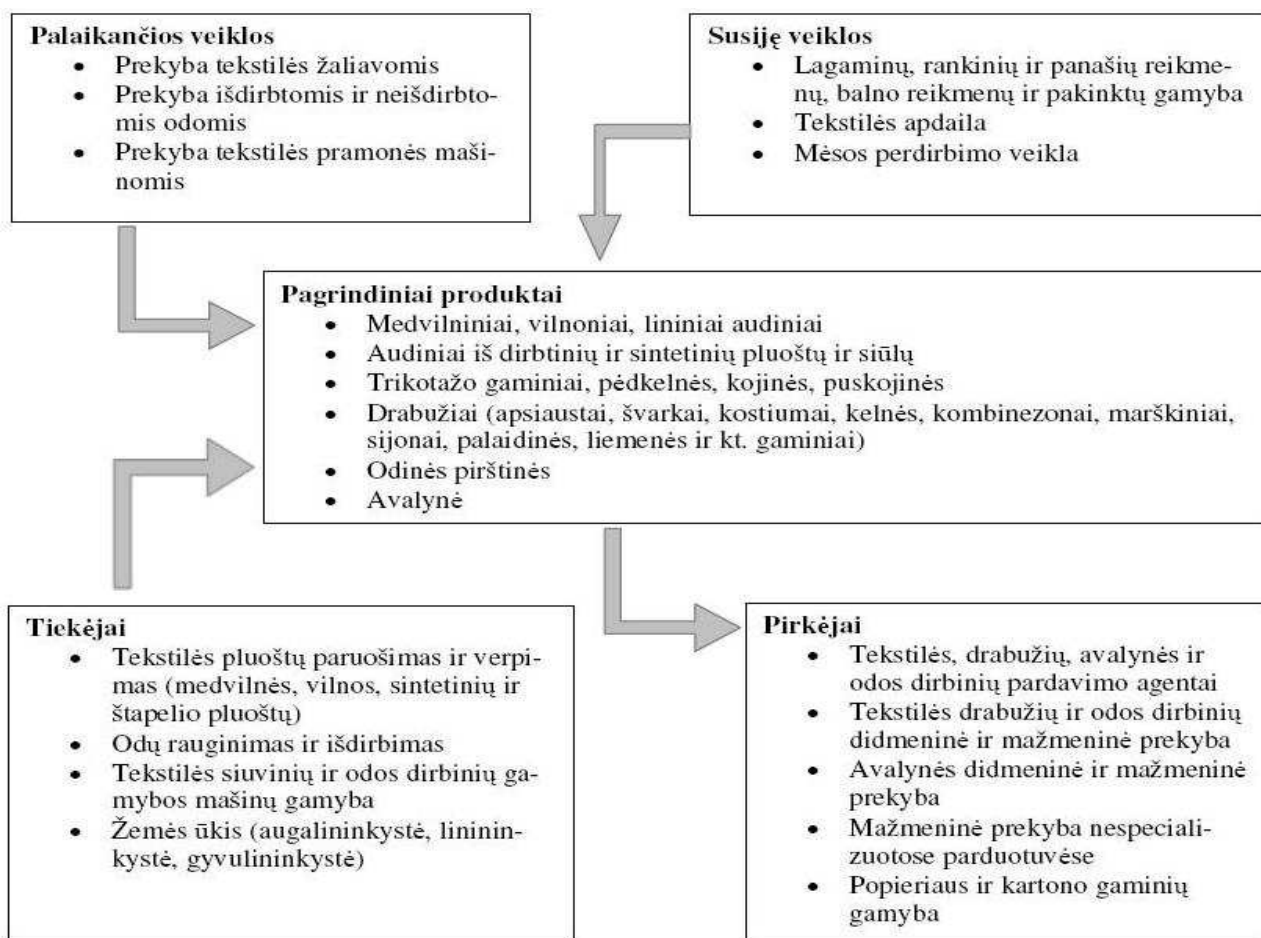
Viena iš pagrindinių tekstilės vystymosi krypčių – aplinkosauginių reikalavimų taikymas ne tik gaminiams, bet ir patiems gamybos procesams. Tekstilės gamyboje naudojamos medžiagų cheminės technologijos nėra standartinės. Tai itin sudėtingas, daugiapakopis procesas.

„Stiprėjantys aplinkosaugos reikalavimai, kurie taikomi ne tik gaminiams, bet ir gamybos procesams, verčia įmones atsinaujinti, diegti naujausias technologijas, įgalinančias mažiau sunaudoti žaliavų, vandens, chemikalų ir energijos. Tai sąlygoja tam tikrą ekonominį efektą. Kadangi gaminio ekologiškumas – vienas iš jo kokybės rodiklių, ekologiškesni gaminiai turi didesnę paklausą. Taigi teigiamai įtakojamas įmonių veiklos produktyvumas ir konkurencingumo augimas. Iš kitos pusės, griežtas reguliavimas gali sąlygoti gamybos perkėlimą į kitas šalis, kur keliami mažesni aplinkosaugos reikalavimai“ [49].

Pagrindinės ekologinės problemos, kurioms įtaką daro tekstilės produktų gamybos ir vartojimo ciklas, yra poveikis klimato pokyčiams, gamtinių šaltinių eikvojimas, vandens, oro ir dirvos teršimas, tarša atliekų perdirbimo ir utilizavimo metu.

Remiantis Lietuvos Statistikos departamentu, tekstilės gaminių gamybą apima: tekstilinių pluoštų paruošimas ir verpimas, taip pat audimas, tekstilės ir drabužių apdaila, gatavų tekstilės gaminių, išskyrus drabužius, (pvz., buitinių skalbinių, antklodžių, patiesalų, kilimėlių, pledų, virvučių ir kt.) gamyba, megztų ir nertų medžiagų ir gaminių iš jų (pvz., kojinių, puskojinių ir

megztinių) gamyba. Natūraliųjų pluoštų audimas ir sintetinių pluoštų gamyba, odos ir odos apdirbimas į šią veiklą nėra įtraukti.

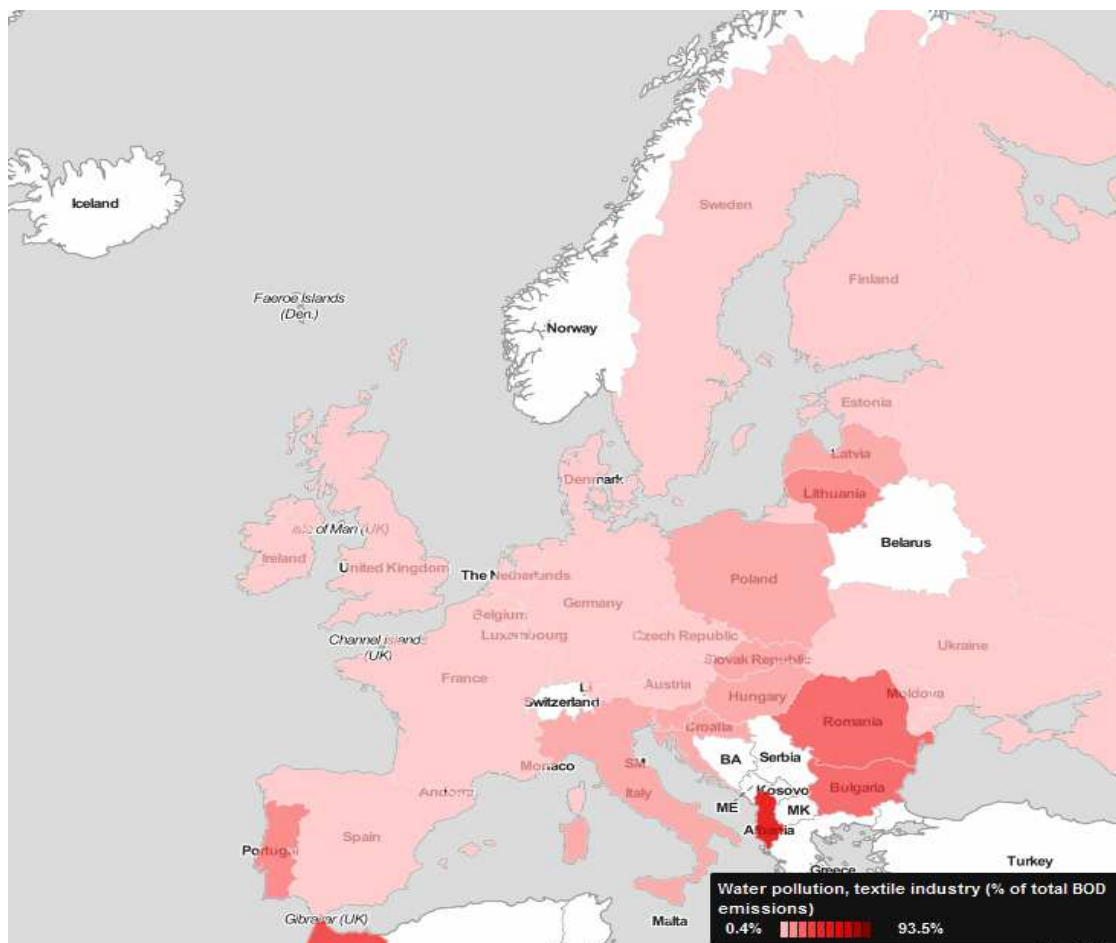
1 pav. Tekstilės, drabužių, odos ir kailių gaminių gamybos pramonės sektoriaus išoriniai ryšiai su kitomis ekonominėmis veiklomis.

Šaltinis: Jucevičius R., Rybakovas, E., Šajeva, S. (2007). Lietuvos pramonės ir verslo klasterių žemėlapis. KTU: Verslo strategijos institutas, p. 161.

Lietuvoje yra įmonių, kurios apima visas tekstilės gamybos vertės grandines. Remiantis vaizduojamąja schema (1 pav.), matoma šio sektoriaus svarba ir ryšys su kitomis ekonominėmis veiklomis, tokiomis kaip mėsos perdirbimo veikla, žemės ūkis (augalininkystė, linininkystė, gyvulininkystė), popieriaus ir kartono gaminių gamyba, lagaminų, rankinių ir panašių reikmenų, balno reikmenų ir pakinktų gamyba. Sektoriaus gamybos apimtys privalo būti didžiulės, nes yra gana daug gamybos veiklų nuo kurių priklauso yra ši pramonė ir nuo, kurios priklauso daugelis kitų ekonominių veiklų. Būtent įvairios ekonominės veiklos taip pat turėjo didelę įtaką Lietuvos ir Europos tekstilės ir aprangos pramonės dinamikoje.

Tekstilės sektorius yra viena iš pramonės šakų, kuri nemažai sunaudoja savo gaminių gamyboje vandens išteklių. Tekstilės pramonė pagal vartojamo vandens kiekį ir nutekamųjų

vandenu kiekį užleidžia aukštesnes vietas tik tokioms gamybos sritims kaip metalurgija, chemijos ir popieriaus pramonė, kuro pramonė.

2 pav. Vandens tarša Europos tekstilės pramonėje 2010 m., BDS emisijos, proc.

Šaltinis: The world bank. Water pollution in textile industry, 2010.

<http://data.worldbank.org/indicator/EE.BOD.TXTL.ZS/countries?display=map>.

2 pav. „Vandens tarša Europos tekstilės pramonėje“ matyti, jog pagal procentinę dalį biocheminiame deguonies suvartojime išsiskiria tokios valstybės kaip Albanija, Bulgarija, Rumunija, Portugalija ir jų tarpe Lietuva. Svarbu paminėti, jog biocheminis deguonies suvartojimas parodo, kiek deguonies suvartoja bakterijos, skaidydamos vandenyje esančias organines medžiagas, o šis padidėja organinėms medžiagoms užterštuose vandenyse. Pagal 2010 m. pateiktus Pasaulio banko duomenis, galima būtų teigti, jog Lietuva viena iš pirmaujančių vandens teršėjų tekstilės pramonėje. Būtina pažymėti, jog Lietuva ir viena iš daugiausia turinčių požeminių vandens išteklių, todėl šis rodiklis gali būti svarbus kalbant apie vandens taršą. Be abejo, Lietuvoje gana stipriai išplėtotą tekstilės pramonė.

Analizuojant Lietuvos tekstilės gaminių gamybos kaitą (4 lentelė) 2005 – 2010 m. laikotarpiu matomi ryškūs pakitimai. Šiuo laikotarpiu pastebima, jog visose gamybos srityse

gamybos apimtys mažėjo. Ypač išsiskiria 2009 m. kuomet visų tekstilės gaminių srityje gamybos apimtys buvo mažiausios. Ženklus gamybos apimčių sumažėjimas buvo paveiktas 2008 – 2009 m. pasaulio ekonominės krizės. Jau 2010 m. sparčiai išaugo tekstilės audinių, audinių iš dirbtinių ir sintetinių pluoštų ir siūlų bei kilimų ir kiliminių gaminių gamybos apimtys.

4 lentelė. Lietuvos tekstilės gaminių gamyba 2005 – 2010 m.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Linų pluoštas, tūkst. t	14,8	11,3	10,3	5,5	2,5	4,8
Verpalai iš sintetinių ir dirbtinių štapelio pluoštų, tūkst. t	3,4	5,3	5,3	7,8	2,6	3,3
Audiniai, mln. m ²	77,5	75,2	52,6	27,6	13,1	29,5
Medvilniniai	22	20,4	4,1	0,4	0,2	0,2
Vilnoniai	20,2	22,5	18,9	8,1	1,9	2,5
Lininiai	15,4	12,8	11,9	5,7	3,2	3,7
Audiniai iš dirbtinių ir sintetinių pluoštų ir siūlų	19,9	19,4	17,7	13,5	7,7	23,2
Kilimai ir kiliminiai gaminiai, tūkst. m ²	30	24	27	31	7,7	23,2

Sudaryta pagal: Lietuvos Statistikos departamentas. 2010. Gaminių gamyba. <http://www.stat.gov.lt>.

Tekstilės pramonė yra imli inovacijoms ir naujoms technologijoms, pritraukia daug tiesioginių užsienio investicijų. Perspektyviausia ateityje būtų techninės tekstilės gamyba: audiniai kariuomenės drabužiams, avalynei, tekstilės medžiagos aviacijos reikmėms, darbo drabužiai, audiniai ugniai atspariems drabužiams, filtrai pieno, grūdų, keramikos, medžio, statybos ir kitoms pramonės šakoms. Jau ir dabar Lietuva gamina drabužius NATO kariuomenei. Lietuviškoji techninė tekstilė laikoma konkurencinga produkcija ES, jos paklausa nuolat didėja. Perspektyvia laikoma ir geotekstilė, nes pagrindiniai šių medžiagų ir su ja susijusių gaminių vartotojai mūsų šalyje yra kelių tiesimo ir priežiūros bei statybos įmonės, o jos nuolat didina darbų apimtį. Geotekstilė taip pat labai populiari ES rinkoje. Pasaulyje ir Europoje ypač populiarėja ekotekstilė.

Apibendrinant, galima teigti, jog Lietuvos tekstilės sektorius užima gana svarbią vietą valstybės pramonėje. Tai perspektyvus sektorius, sukuriantis nemažai darbo vietų bei plečiantis gamybos apimtį Lietuvoje ir eksportuojantis savo produkciją į kitas Europos Sąjungos valstybes bei kitus pasaulio regionus. Atsižvelgiant į tai, jog šį pramonės šaką yra besiplečianti, didinanti gamybos apimtį, suprantama ir tai, kad grėsmė aplinkai didėja, vis daugiau yra teršiama aplinka tekstilės atliekomis, į aplinką išleidžiamomis cheminėmis medžiagomis, teršiami vandenys, išleidžiami nutekamieji vandenys gamybos proceso metu. Dėl šių priežasčių reikalingos išsamesnės pokyčių analizės bei tyrimai reguliuojant aplinkos taršą tekstilės sektoriuje.

3.2. Aplinkos taršos reguliavimas tekstilės sektoriuje

Nagrinėjant aplinkos taršos reguliavimą tekstilės pramonėje būtina paminėti, jog aplinkosauginių įstatymų vaidmuo didėja ne tik Europos Sąjungos, bet ir Lietuvos tekstilės sektoriuje. Europos Sąjungos aplinkosauginiai įstatymai (direktyvos, reglamentai, sprendimai) svarbūs tekstilės pramonei pateikti 5 lentelėje. Didžioji ES išskirtų teisės aktų yra susijusi su tekstilėje naudojamais chemikalais ir jų įtaka aplinkai.

5 lentelė. Pagrindiniai ES aplinkosauginiai įstatymai taikomi tekstilės pramonei

Eil. Nr.	Įstatymo nr.	Objektas tekstilės pramonėje
1.	82\242\EEC	Detergentai
2.	73\404\EEC	Detergentai
3.	73\405\EEC	Detergentai
4.	288A1031(01) Vienos konvencija288A1031(02)	Ozono sluoksnis
5.	Monrealio protokolas	Ozono sluoksnis
6.	398Y1217(01) ES rezoliucija	Energijos naudojimas
7.	ES tarybos sprendimas 96\737\EEC	Energijos taupymas
8.	96\76\EEC	Energijos taupymas
9.	93\389 EEC	Šiltnamio efektas
10.	ES direktyva 2000\80\EC	Vandens taupymas
11.	ES direktyva 96\61\EC Dėl integruotos taršos prevencijos ir kontrolės	Taršos prevencija ir kontrolė
12.	1836\93 EEC	Ekovadybos sistemos
13.	761\201 EC Europos aplinkosaugos ir vadybos reglamentas	Ekovadybos sistemos
14.	793\93 EC, 1999/178/EC)	Pavojingos medžiagos
15.	1980\2000 EC , 880/92/EE ES aplinkosauginio ženklo suteikimo schemas	ES aplinkosauginis ženklavimas
16.	85\337 EEC	Projektų įtakos aplinkai vertinimas
17.	ES direktyva 1999\13\EC	Lakūs organiniai junginiai
18.	75\442/EEC, 91/156/EEC,	Pakuotės Atliekos
19.	94\62 EC Direktyva dėl pakuočių ir pakuočių atliekų	
	199\31\EC Direktyva dėl atliekų kompostavimo	

Šaltinis: Lietuvos tekstilės institutas: <http://tekstile.lti.lt/>

Be teisės aktų naudojamų taršai cheminėmis medžiagomis reglamentuoti, svarbu paminėti, jog tekstilės sektorius pamažu diegiasi aplinkosaugines vadybos sistemas. O tai ypač svarbu norint užtikrinti didesnę aplinkosaugos veiksmingumą, nes yra įtraukiami visi įmonės darbuotojai. Remiantis Lietuvos aplinkos apsaugos agentūra ES šiuo metu yra pripažintos dviejų tipų aplinkos vadybos sistemos: tai sertifikuota aplinkosaugos vadybos sistema ISO 14001 ir aplinkosaugos vadybos ir audito sistema. Pagal Aplinkos apsaugos agentūros 2009 m. duomenis ISO 14001 yra sertifikavusios 6 tekstilės ir tekstilės gaminių organizacijos [3 priedas]. Neoficialiais duomenimis šiuo metu kokybės ir aplinkos apsaugos politika vadovaujasi, ir ISO

14001 standartą sertifikavusios yra UAB „Korelita“, AB „Linas“, UAB „Liningas“, AB „Vernitas“ tekstilės sektoriaus įmonės.

Būtent, 5 lentelėje, pateiktuose Europos sąjungos įstatyminiuose dokumentuose susijusiuose konkrečiai su tekstilės sektoriumi perteikiami šiam sektoriui svarbūs principai, tvarka, reikalavimai.

Kaip buvo minima anksčiau, Lietuvos vyriausybė yra priėmusi įstatymus ir įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus ir tvarką, kad įgyvendintų ES direktyvas. O pagrindiniai Lietuvos teisės aktai, kurie yra tiesiogiai susiję su tekstilės sektoriumi yra pateikti 6 lentelėje. Dauguma teisės aktų apima pagrindines tekstilės pramonės aplinkos taršos sritis, t. y. nutekamuosius vandenius, chemikalus išleidžiamus tiek į aplinkos orą, tiek į vandenį, tekstilinių atliekų deginimą, gamybinių atliekų bei pakuotės atliekų tvarkymą, jų utilizavimą.

Vandens išteklių naudojimo ir teršalų, išleidžiamų su nuotekomis, priminės apskaitos ir kontrolės tvarkoje apibrėžta, jog vandens naudotojai, išleidžiantys miestų ir kitų gyvenamųjų teritorijų į gamtos aplinką, privalo kontroliuoti šiuos parametrus: pH, skendinčias medžiagas, BDS, ChDS, amonio azotą, nitratus, nitritus, bendrą azotą, fosfatus, bendrą fosforą ir kitus konkrečiam objektui normuojamus teršalus. (priklausomai nuo esančių taršos šaltinių).

6 lentelė. Pagrindiniai teisės aktai, kurie tiesiogiai taikomi tekstilės pramonėje

Nr.	Teisės aktas	Teisės akto nr./data	Objektas tekstilės pramonėje
1.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl vandens išteklių naudojimo ir teršalų, išleidžiamų su nuotekomis, pirminės apskaitos ir kontrolės tvarkos patvirtinimo“	2001 03 30 Nr. 171	Reglamentuoja, kokius nutekamųjų vandenų taršos rodiklius turi pateikti įmonės.
2.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl lakiųjų organinių junginių, susidaranciu naudojamų tirpiklius tam tikrų veiklos rūšių įrenginiuose, emisijos ribojimo tvarkos patvirtinimo“	2002 12 05 Nr. 620	Tekstilės gaminių, audinių, plėvelių ir popierinių paviršių dengimas.
3.	LR aplinkos ministro įsakymas „Duomenų apie taršos šaltinius ir iš jų išmetamus (išleidžiamus) pagrindinius teršalus pateikimo tvarka“	2002 03 27 Nr. 136	<ul style="list-style-type: none"> • Įmonės, kuriose atliekamas pirminis pluošto arba tekstilės apdorojimas (> tonų per dieną); • Tekstilės ir tekstilės gaminių gamyba (visa grupė)
4.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, atnaujinimo ir panaikinimo taisyklių patvirtinimo“	2002 02 27 Nr. 80	Leidimų išdavimas
5.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“	2002 06 27 Nr. 348	Pakuočių ir pakuočių atliekos

6 lentelės tęsinys

6.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“	1990 07 14 Nr. 217	Atliekų tvarkymas
7.	Įstatymas „Atliekų tvarkymo“	1998 06 16 Nr. VIII-787	Atliekų tvarkymas
8.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl aplinkai nepavojingo gaminių ženklo (ANGŽ) suteikimo tekstilės gaminių grupei-drabužiams, būsto interjero dekoravimo gaminiams ir audiniams bei verpalams, naudojamiems drabužiams ar būsto interjero dekoravimo gaminiams gaminti,-kriterijų patvirtinimo“	2002 11 28 Nr. 613	Gaminių ženklinimas
9.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl vandens taršos prioritetinėmis pavojingomis medžiagomis mažinimo taisyklių patvirtinimo“	2001 12 21 Nr. 623	Vandens taršos mažinimas tekstilės atliekomis
10.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl aplinkos apsaugos normatyvinio dokumento LAND 44-2001 patvirtinimo“	2001 12 07 Nr. 586	Nustato įbestos, išmetamo į aplinkos orą iš stacionarių taršos šaltinių ir išleidžiamo su nuotekomis į paviršinio vandens telkinius, tyrimo tvarką, ėminių ėmimą ir matavimo metodus
11.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl atliekų įvežimo į LR, išvežimo iš LR ir tranzito per LR taisyklių patvirtinimo“	2001 10 25 Nr. 526	Atliekų pervežimas
12.	Įstatymas „Mokesčio už aplinkos teršimą“	1999 05 13 Nr. VIII-1183	Mokesčiai
13.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl duomenų ir informacijos apie Lietuvos Respublikoje gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir pramoninėje, profesinėje ar kitoje ūkinėje veikloje naudojamas chemines medžiagas ir preparatus, jų savybes, galimą poveikį žmogaus sveikatai ir aplinkai teikimo, rinkimo, kaupimo bei tolesnio paskirstymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ įmonės privalo Aplinkos apsaugos agentūrai pateikti informaciją apie gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir naudojamas chemines medžiagas ir preparatus“	2006 10 12 Nr. D1-462	Tekstilės gamyboje naudojamų cheminių medžiagų apskaita

Šaltinis: Lietuvos tekstilės institutas: <http://tekstile.lti.lt/>

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos (LR) aplinkos ministro 2006-10-12 įsakymu Nr. D1-462 „Dėl duomenų ir informacijos apie Lietuvos Respublikoje gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir pramoninėje, profesinėje ar kitoje ūkinėje veikloje naudojamas chemines medžiagas ir preparatus, jų savybes, galimą poveikį žmogaus sveikatai ir aplinkai teikimo, rinkimo, kaupimo bei tolesnio paskirstymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ įmonės privalo Aplinkos apsaugos agentūrai pateikti informaciją apie gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir naudojamas chemines medžiagas ir preparatus (6 lentelė). Ši tvarka būtina reguliuojant į aplinką išmetamas chemines medžiagas, tokiu būdu yra užtikrinama apskaita, o šia naudojantis gali būti formuluojamos prevencinės priemonės. Pagal Aplinkos apsaugos agentūros oficialius 2010 m. duomenis yra žinoma, jog tekstilės sektoriaus įmonės AB „Siūlas“, UAB „Lietlinen“, AB „Liteksas“ ir UAB „Neaustima“ savo gamybos procesuose naudojo chemines medžiagas.

Lietuvos tekstilės sektorius aplinką teršia įvairiomis atliekomis. Todėl būtina užtikrinti atliekų tvarkymą, pervežimą, utilizavimą ar atliekų perdirbimą. Per pastarąjį laikotarpį, Lietuvai siekiant narystės Europos Sąjungoje, padaryta didžiulė pažanga stiprinant atliekų tvarkymo teisinę bazę – priimti Atliekų tvarkymo ir Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymai, patvirtintos Atliekų tvarkymo taisyklės, Sąvartynų įrengimo, eksploatavimo, uždarymo ir priežiūros po uždarymo taisyklės ir daugelis kitų teisės aktų, perkeliančių ES reikalavimus į Lietuvos teisę [46].

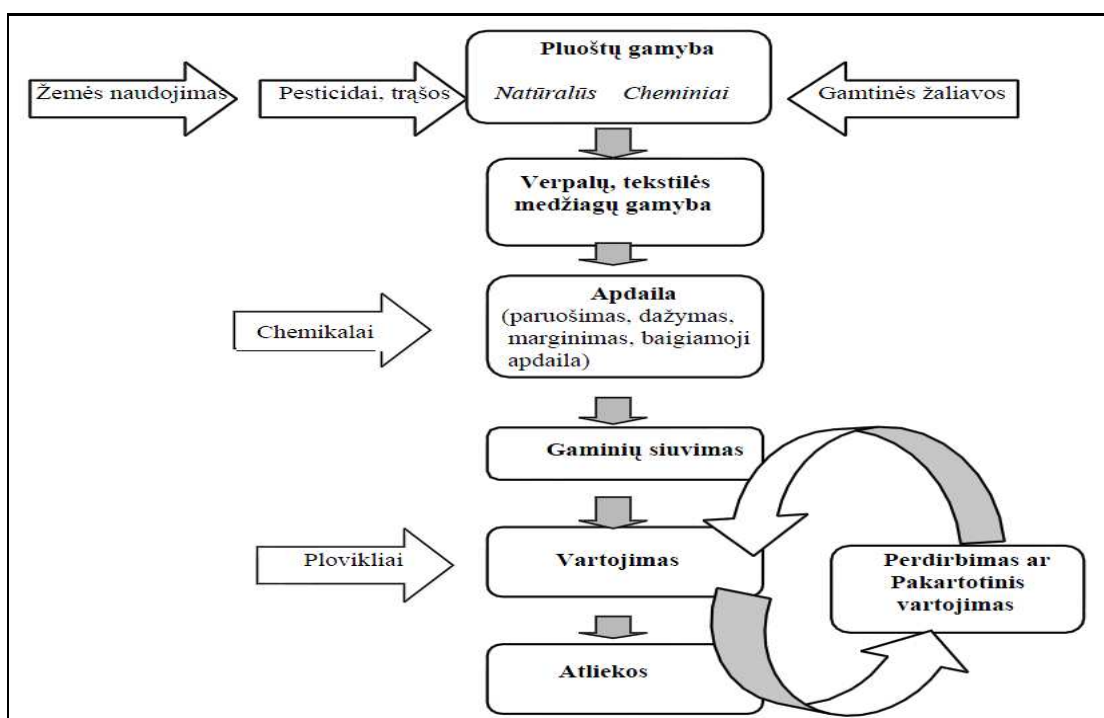
Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymo „dėl duomenų apie taršos šaltinius ir iš jų išmetamus (išleidžiamus) pagrindinius teršalus pateikimo tvarkos pagrindinis tikslas - įgyvendinti Europos Sąjungos Tarybos direktyvos Nr. 96/61/EC „Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės“ reikalavimus dėl informacijos teikimo ES Komisijai apie taršos šaltinius ir iš jų išmetamus (išleidžiamus) teršalus.

Pagal LR Aplinkos ministro įsakymą „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ siekiant palengvinti pakuočių surinkimą, naudojimą, pakartotinį naudojimą ir perdirbimą, pakuotėms pagaminti naudotos medžiagos ar medžiagų identifikavimui, pakuotės gali būti ženklinamos, nurodant pakuotėms pagaminti naudotą medžiagą ar medžiagas.

Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo taisyklėse yra išskiriamos tokios tekstilės sektoriaus atliekos: neapdoroto tekstilės pluošto ir kitų, daugiausiai augalinės kilmės, natūralių pluoštinių medžiagų atliekos; neapdoroto, daugiausiai gyvulinės kilmės, tekstilės pluošto atliekos; neapdoroto, daugiausiai dirbtinio arba sintetinio, tekstilės pluošto atliekos; neapdoroto mišraus tekstilės pluošto atliekos prieš verpimą ir audimą; apdoroto, daugiausiai augalinės kilmės, tekstilės pluošto atliekos; apdoroto, daugiausiai gyvulinės kilmės, tekstilės

pluošto atliekos; apdoroto, daugiausiai dirbtinio arba sintetinio, tekstilės pluošto atliekos; apdoroto mišraus tekstilės pluošto atliekos; kompozitinių medžiagų (impregnuotos tekstilės, elastomerų, plastomerų) atliekos; organinės medžiagos iš natūralių produktų (pvz.: riebalai, vaškas); halogenintos apdailos procesų atliekos; nehalogenintos apdailos procesų atliekos; dažai ir pigmentai. Šios tekstilės pramonės atliekos turi būti šalinamos pagal atliekų naudojimo ir ar šalinimo techninį reglamentą, kuriame turi būti apibrėžta visa atliekų tvarkymo tvarka.

Tekstilės sektoriaus įmonės priskiriamos prie daugiausiai vartojančių vandens išteklių grupės, todėl svarbu kalbėti apie vandens išteklių valdymą tiek gamybos procese, tiek svarstant ekologinius klausimus. Dažniausiai vanduo tekstilės sektoriaus įmonėse naudojamas praplovimui ir skalavimui, o optimizuojant šiuos procesus galima sutaupyti didelius vandens ir energijos kiekius.

3 pav. Tekstilės gaminių gamybos ciklas

Šaltinis: Kazakevičiūtė G., Valienė V. Tekstilė ir Ekologija. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr. 4 (18), p. 65. Kaunas: KTU, 2001.

Kaip buvo minėta prieš tai, tekstilės gaminių gamybos ciklas nėra trumpas ir apima daug gamybos etapų pradedant pluoštų gamyba baigiant atliekų utilizavimą. 3 pav. yra vaizduojamas tekstilės gamybos ciklas nuo pradžios iki pabaigos. Kiekvienas iš gamybos etapų yra susijęs su didesniu ar mažesniu poveikiu aplinkai. Tai vandens ir energijos sąnaudos, įvairiais chemikalais užterštos nuotekos, atliekos, transporto tarša pervežant žaliavas ir gaminius, daugkartinė atliekų utilizacija. Todėl viso ciklo metu svarbu, kad būtų užtikrinta kuo mažesnė tarša aplinkai.

Nuo pat gamybos proceso pradžios iki pabaigos galima būtų pritaikyti įvairius teisės aktus. Kad būtų padarytas kuo mažesnis neigiamas poveikis aplinkai Lietuvos teisinė bazė turi būti kuo griežčiau reglamentuota užtikrinant minėtą poveikį aplinkai tekstilės sektoriuje.

Remiantis 3 pav. galima būtų išskirti jog didžiausia tarša yra daroma gamybos ciklo pradžioje: pluoštų gamyba, verpalų ir tekstilės medžiagų gamyba, apdaila, nes čia naudojami įvairūs kenksmingi chemikalai bei ciklo pabaigoje vartojant tekstilės gamybą, utilizuojant atliekas ir perdurbant, nes čia vartojami įvairūs plovikliai bei energija ir transportas.

Gamybos ciklo pradžioje yra taikomi LR Aplinkos ministro įsakymas „Duomenų apie taršos šaltinius ir iš jų išmetamus (išleidžiamus) pagrindinius teršalus pateikimo tvarka“, įsakymas „Duomenų apie taršos šaltinius ir iš jų išmetamus (išleidžiamus) pagrindinius teršalus pateikimo tvarka“, įsakymas „Dėl aplinkos apsaugos normatyvinio dokumento LAND 44-2001 patvirtinimo“, įsakymas „Dėl duomenų ir informacijos apie Lietuvos Respublikoje gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir pramoninėje, profesinėje ar kitoje ūkinėje veikloje naudojamas chemines medžiagas ir preparatus, jų savybes, galimą poveikį žmogaus sveikatai ir aplinkai teikimo, rinkimo, kaupimo bei tolesnio paskirstymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Įmonės privalo Aplinkos apsaugos agentūrai pateikti informaciją apie gaminamas, importuojamas, platinamas, eksportuojamas ir naudojamas chemines medžiagas ir preparatus (6 lentelė). Gamybos pabaigoje svarbūs taikomi teisės aktai tai Atliekų tvarkymo įstatymas, LR Aplinkos ministro įsakymas „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, įsakymas „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, įsakymas „Dėl atliekų įvežimo į LR, išvežimo iš LR ir tranzito per LR taisyklių patvirtinimo“ (6 lentelė).

Užtikrinant ekonominę aplinkosauginę apsaugą tekstilės gaminių gamybos procese yra taikomas Mokesčio už aplinkos taršą įstatymas. Labai svarbu, kad prieš tai minėti teisės aktai pakankamai gerai funkcionuotų užtikrinant aplinkos apsaugą tekstilės pramonėje. Nes, šiuo metu kai, kuriais aspektais tiek administracinė aplinkosauginė, tiek ekonominė aplinkosauginė sistemos nėra pakankamai efektyvios Lietuvoje mažinant aplinkos taršą.

1992-2007 metais APINI, remiamas užsienio donorų, padėjo daugiau nei 100 Lietuvos įmonių diegti švaresnės gamybos priemones. Aktyviausiai šiose programose dalyvavo tekstilės ir maisto pramonės įmonės. Švaresnės gamybos inovacijos daugiausia buvo taikoma energijos tausojimo problemoms spręsti ir vandens sąnaudoms mažinti.

Užtikrinant švaresnius tekstilės gamybos būdus ir technologijas Lietuvos tekstilės institutas 2004 m. remiantis Europos Sąjungos dokumentu „Dėl geriausių prieinamų gamybos būdų tekstilės pramonėje“ išskyrė geriausiai prieinamų gamybos būdų grupes [55]:

- **Geriausiai prieinami gamybos būdai (I).** Bendrieji švaresnės gamybos principai. Švaresnės gamybos principai tekstilės medžiagų nepertraukiamiems paruošimo, dažymo marginimo ir baigiamosios apdailos procesams.
- **Geriausi prieinami gamybos būdai (II).** Švaresni gamybos principai periodiniams tekstilės medžiagų (verpalų, trikotažo, ir audinių taurinimo) procesams.
- **Geriausi prieinami gamybos būdai (III).** Tekstilės įmonių nuotekų valymo metodų apžvalga.

Vėlgi, pasak Lietuvos tekstilės instituto aplinkosauginio faktoriaus augimas tekstilės pramonėje darė įtaką, ne tik švaresnių gamybos būdų, bet ir švaresnių gaminių asortimento atsiradimu. Tai gaminiai iš organinės medvilnės, kanapių, regeneruotos žaliavos, biologiškai skaidžių pluoštų iš naujų žaliavų, taip pat natūraliai dažyta medvilnė ir vilna bei gaminiai dažyti natūraliais dažikliais.

Norint gerinti produkto ryšį su aplinka visose jo būvimo etapuose 2001 m. Europos Sąjungos komisija paskelbė aplinkosauginį dokumentą „Integruota produkto politika“. Ši politika imta naudoti pramonėje tuo pačiu ir tekstilės sektoriuje, nes ši bendrai apima fundamentalius ekonominius principus ugdant vartotojo poreikį švaresnei produkcijai, tiekimo skatinimą, ekonominio aplinkos apsaugos mechanizmo panaudojimą vystant švaresnę produkciją.

Apibendrinus, aplinkos taršos reguliavimą tekstilės pramonės sektoriuje, galima išskirti esminius aspektus. Tekstilės sektorius yra reguliuojamas įvairiose Europos Sąjungos direktyvose, reglamentuose, sprendimuose, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos valstybė yra priėmusi teisės aktus, kurie reguliuoja tekstilės pramonės įmonių sukeltą aplinkos taršą. Tekstilės sektoriaus gamybos apimtims didėjant yra ieškoma naujų būdų kaip užtikrinti aplinkos apsaugą. Vis daugiau tekstilės įmonių diegia aplinkosaugines vadybos sistemas bei ieško geriausių prieinamų gamybos būdų.

3.3. Ekonominis aplinkos taršos reguliavimas tekstilės sektoriuje

Europos Sąjungai drąsinant priimti teršimo mažinimą ir siejant tai su aplinkosauginiais mokesčiais, įmones galima pastūmėti link naujų technologijų diegimo, o ypač todėl, jog pačios įmonės ir vartotojai ieško naujų ir švaresnių sprendimų [54].

Svarbu pastebėti, jog ekonominis aplinkos taršos reguliavimas tekstilės sektoriuje yra gana mažai tyrinėtas. Analizuojant ekonominį aplinkos taršos reguliavimą bus aptariama tekstilės įmonių skiriamos investicijos aplinkos apsaugai, įvairių aplinkosauginių priemonių diegimas. Bus apžvelgta įvairi statistika, sumokėtų mokesčių dinamika, tendencijos, kaštai.

Analizuojant aplinkos taršos reguliavimą vienas iš analizuojamųjų aspektų yra investicijos aplinkos apsaugai užtikrinti. Todėl ypač svarbu apžvelgti investicijas, kurios yra skiriamos aplinkos taršai mažinti tiek diegiant naujus gamybos procesus, tiek ieškant naujų aplinkosauginių priemonių.

7 lentelė. Lietuvos tekstilės įmonių išlaidų aplinkos apsaugai dinamika 2005–2010 m., tūkst. Lt.

Sritis	Metai					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Aplinkos apsauga, iš viso</i>						
Investicijos aplinkos apsaugos priemonėms	1 031,9	2 351,4	446,5	-	83,2	0,0
Investicijos gamybos procesui	-	0,0	-	-	0,0	50,4
Einamosios vidaus išlaidos	1 170,1	1 390,8	42 281,2	1 129,3	506,9	378,5
Išlaidos aplinkos aplinkosaugos paslaugų pirkimui	6 018,8	5 605,4	3 046,2	2 402,2	2 717,0	2 944,3
<i>Oro apsauga</i>						
Investicijos aplinkos apsaugos priemonėms	988,4	2 241,3	386,5	-	0,0	0,0
Investicijos gamybos procesui	-	0,0	-	-	0,0	0,0
Einamosios vidaus išlaidos	560,7	781,8	642,4	301,9	179,5	185,9
Išlaidos aplinkos aplinkosaugos paslaugų pirkimui	28,1	18,7	19,9	6,7	11,3	61,0
<i>Vandens išteklių apsauga</i>						
Investicijos aplinkos apsaugos priemonėms	14,3	110,2	15,0	-	0,0	0,0
Investicijos gamybos procesui	-	0,0	-	-	0,0	0,0
Einamosios vidaus išlaidos	371,6	423,6	473,5	539,6	255,0	152,5
Išlaidos aplinkos aplinkosaugos paslaugų pirkimui	5 306,5	4 864,9	2 359,3	1 695,4	1 667,7	1 328,9
<i>Atliekų tvarkymas</i>						
Investicijos aplinkos apsaugos priemonėms	21,6	0,0	45,0	-	83,2	0,0
Investicijos gamybos procesui	-	0,0	-	-	0,0	50,4
Einamosios vidaus išlaidos	208,8	183,0	41 163,4	280,9	70,2	25,1
Išlaidos aplinkos aplinkosaugos paslaugų pirkimui	486,2	532,8	472,4	620,1	521,2	1 328,9
<i>Kita aplinkos apsaugos veikla</i>						
Investicijos aplinkos apsaugos priemonėms	7,7	0,0	-	-	0,0	0,0

7 lentelės tęsinys

Investicijos gamybos procesui	-	0,0	-	-	0,0	0,0
Einamosios vidaus išlaidos	29,0	2,4	1,9	6,9	2,2	15,0
Išlaidos aplinkos apsaugos paslaugų pirkimui	197,9	189,0	194,6	80,0	516,8	1 111,6

- nėra duomenų;

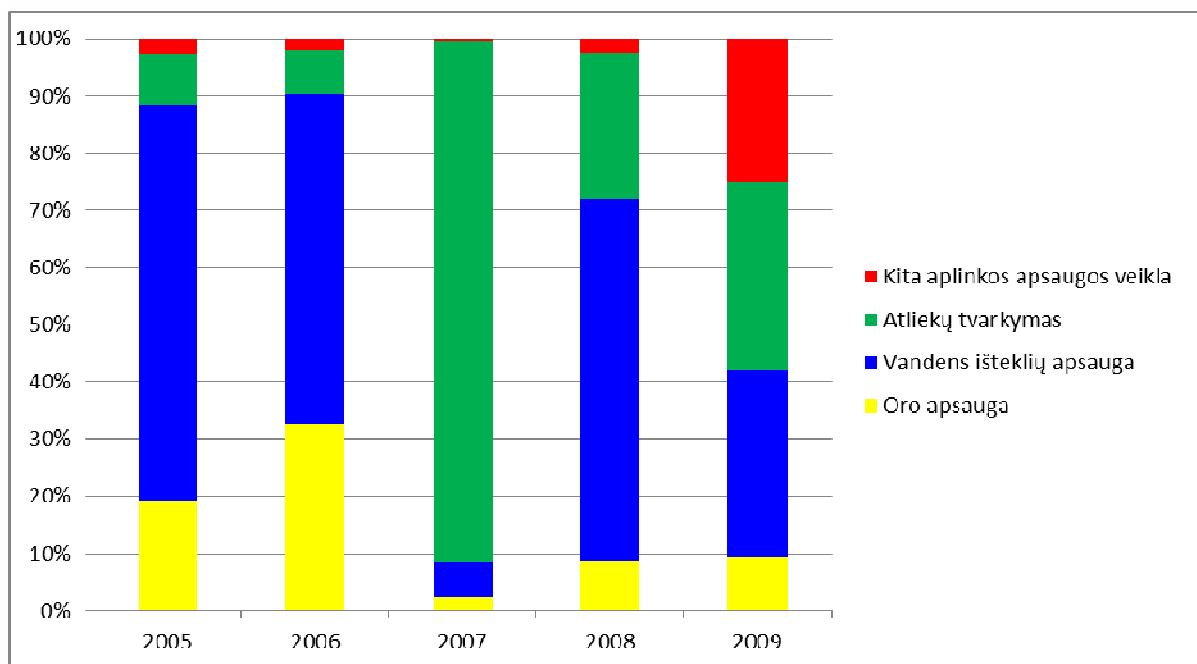
0,0 – rodiklio dydis yra lygus 0 arba mažesnis negu nurodyti matavimo vienetai.

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamentas. 2010. Išlaidos aplinkos apsaugai.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis (7 lentelė), Lietuvos tekstilės įmonių išlaidos aplinkos apsaugai stipriai sumažėjo nuo 2005 m. iki 2010 m. Taip pat matyti, jog daugumoje aplinkos apsaugos sričių, kurios pateiktos lentelėje, matomas žymus investicijų sumažėjimas. Čia galima išskirti investicijas atliekų tvarkymo aplinkos apsaugos priemonėms, kurios, atvirkščiai, nuo 2005 m. tik didėjo. Investicijos atliekų tvarkymo gamybos procesui 2010 m. skirta žymiai daugiau nei iki tol nuo 2005 m. Ypač svarbu pastebėti, jog kitose srityse nebuvo skiriama investicijų gamybos procesui arba apie tai duomenų nėra. Nors investicijų ypač gamybos procesui tikrai reikėtų skirti užtikrinat aplinkos apsaugą jau nuo gamybos proceso pradžios. Oro apsaugos srityje daugiausia investicijų buvo skiriama aplinkos apsaugos priemonėms, vandens išteklių apsaugos ir atliekų tvarkymo srityse daugiausia investicijų skirta aplinkos pasaugos paslaugų pirkimui. Galima teigti, jog Lietuvos tekstilės įmonių išlaidų aplinkos apsaugai dinamikoje 2008 – 2010 m. laikotarpiu pastebima ryški mažėjimo tendencija beveik visose srityse. O tai reiškia, jog metai iš metų investicijos aplinkos apsaugai mažėjo, nors jos turėtų didėti. Kaip prioritetines sritis 2010 m. galėtume išskirti atliekų tvarkymą ir oro apsaugai skirtas išlaidas. Investicinių lėšų išaugimas atliekų tvarkyme – tai įtaka daroma pastaraisiais metais vykdomai atliekų tvarkymo sistemai. Griežtinami atliekų tvarkymo reikalavimai, įmonės skatinamos perdirbti ir rūšiuoti atliekas. Vandens išteklių aplinkosaugos paslaugų pirkimas nuo 2005 – 2010 tendencingai mažėjo.

Pagal duomenis pateiktus 4 pav., matyti, jog Lietuvos tekstilės įmonės daugiausia išlaidų aplinkos apsaugai 2005 - 2006 m. ir 2008 – 2009 m. laikotarpiuose skyrė vandens išteklių apsaugai. O 2007 m. ypač daug išlaidų skirta atliekų tvarkymui, mažiausiai oro apsaugai. 2005 – 2006 m. ir 2008 – 2009 m. laikotarpiuose mažiausiai išlaidų skirta taip pat oro apsaugai. Mažesnės išlaidos aplinkos apsaugai skiriamos dėl to, kad tekstilės pramonė nėra ypač tarši pramonės šaka, ir tekstilės įmonių išmetami teršalai tiesiogiai į atmosferą nedaro didelės įtakos.

4 pav. Lietuvos tekstilės įmonių išlaidos aplinkos apsaugos sritims 2005 – 2009 m., proc.

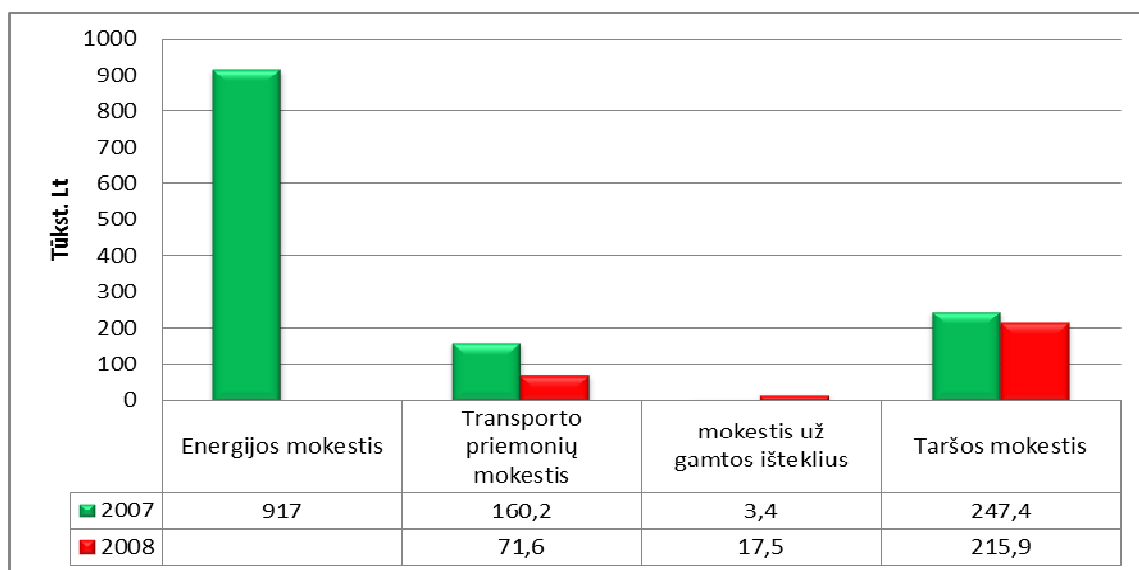
Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamentas. 2010. Su aplinka susiję mokesčiai.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis analizuojama Lietuvos tekstilės įmonių sektoriaus išlaidos mokesčiams susijusiems su aplinka (5 pav.). Remiantis tik 2007 – 2008 m. duomenis, konkrečių išvadų daryti negalima, t. y. didėjimo ar mažėjimo pokyčio. Preliminariai galima teigti, jog mokesčiams išleista 2008 m. buvo mažiau nei 2007 m. Didžiausios išlaidos skirtos energijos mokesčiui, tai 917 tūkst. Lt, nes gamybos procesui reikia labai daug energijos ir ji naudojama viso gaminių gamybos proceso metu. Mažiausiai išlaidų skirta mokesčiams už gamtos išteklius, galima daryti prielaidą, jog tai lemia, kad tekstilės pramonėje vienintelis daugiausiai naudojamas gamtos išteklius – vanduo. 2008 m. mokestis už gamtos išteklius gerokai išaugo. Tekstilės sektorius be transporto priemonių nebūtų įmanomas, todėl įmonės moka ir mokesčius už taršą iš mobilių taršos šaltinių. Palyginus 2007 m. su 2008 m. išlaidos transporto priemonių mokesčiams išleista daugiau nei per pusę. Mokesčiai už aplinkos teršimą iš mobilių taršos šaltinių yra nustatomi pagal patvirtintus tarifus ir indeksavimo koeficientus.

Didesnė dalis išlaidų skirta taršos mokesčiams. 2007 m. išlaidos siekė 247,4 tūkst. Lt, o 2008 m. kiek mažiau – 215,9 tūkst. Lt. Taršos mokesčiai tekstilės pramonėje apima apmokestinamąsias pakuotes, daugiausia popierines ir kartonines ir kiti teršalai, išmetami į vandens telkinius, žemės paviršių ir gilesnius jo sluoksnius.

Remiantis tik 2007 – 2008 m. duomenimis negalime daryti išvadų, jog išlaidos mokesčiams išsaugo ar sumažėjo, galime daryti tik prielaidą, kad galimai mokesčių kaštai didėja, vystantis ir kylant Lietuvos ekonomikai.

5 pav. Mokesčiai tekstilės sektoriuje 2007 – 2008 m., proc.

Sudaryta pagal: Lietuvos statistikos departamentas. 2008. Su aplinka susijusių mokesčių sąskaitos.

<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1440>

Svarbu paminėti, jog būtina peržiūrėti aplinkos apsaugos mokesčių kaštus ar juos net didinti užtikrinant aplinkos apsaugą. Įmonės turėtų būti skatinamos skirti daugiau lėšų aplinkosauginio veiksmingumo didinimui ir naujų technologijų diegimui. Remiantis išanalizuotais statistiniais duomenimis, būtina pastebėti, kad lėšos ne žymiai, bet didėja tekstilės gaminių atliekų tvarkymo gamybos procesams aplinkosaugos paslaugų pirkimui, kadangi vis toliau pastebimas žymus aplinkos apsaugos pėdsakas. O tuo pačiu didėja ir ekonominio aplinkosauginio mechanizmo reikšmingumas. Tekstilės sektorius yra gana perspektyvus Lietuvos pramonės sektorius, jo gamybos apimtims didėjant, didėja ir tarša, todėl svarbu nuolat tobulinti ekonominius aplinkos taršos metodus ir priemones, kad jie būtų kuo efektyvesni užtikrinat aplinkos apsaugą. Svarbu ieškoti naujų patikimų prevencinių priemonių. Tikimasi, kad ateityje ekonominių priemonių taikymas tekstilės pramonėje turėtų suaktyvėti skatinant gamintojų atsakomybę bei „teršėjas moka“ principų įgyvendinimą.

3.4. Tekstilės įmonėse taikomų ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių lyginamoji analizė

Tyrimo metodologija

Ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių efektyvumo lyginamoji analizė tekstilės įmonėse atlikta remiantis kokybiniu ekspertų apklausos metodu.

Šio metodo pagalba užpildomos spragos, atsiradusios dėl nepakankamo informacijos kiekio gavimo naudojant literatūros šaltinių analizės metodą. Naudojant ekspertų apklausos metodą yra diskutuojama su ekspertais, tiek aplinkosaugos, tiek ir tekstilės pramonės specialistais, siekiant gauti tyrimui būtinus duomenis bei vertinimus.

Ekspertų apklausa (**lot.** expertus — įgudęs, prityręs) – tai specifinės rūšies apklausa, kurios metu apklausiami specialiai parinkta žmonių grupė, turinti ekspertinių, kurios nors srities žinių [39]. Pasak R. Tidikio (2003), ekspertai – tai asmenys, kurie pagal savo profesinę ir gyvenimo patirtį turi didžiausią kompetenciją ir patikimiausią bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamą problemą [31].

Šiuo atveju bus apklausiami asmenys turintys aplinkosauginių žinių, išmanantys tekstilės pramonę, ir jos gamybos procesus (gamybos įmonių direktoriai, inspektorai, projektų vadovai, gamybos vadovai, finansininkai).

Atliekant tyrimą ekspertų interviu metodu buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, nes tokiu būdu iš anksto numatyti būtini ir galimi kilti klausimai. Pusiau struktūruoto interviu metu, tyrėjas naudoja tam tikrą planą su specifiniais klausimais, kurie yra sudėlioti pagal temas, bet užduodami klausimai nebūtinai turi būti klausiami ta pačia tvarka [34].

Interviu apklausos metu formuluojamos mokslinės sąvokos, siekiama mokslinio objektyvumo. Taikant šį metodą tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją apie tiriamą objektą, aptarti ir patikrinti tyrimo hipotezes, įvertinti įvairias tyrimo metodikas, susidaryti tikslesnę tyrimo proceso programą [23]. Tikimasi, jog ekspertų interviu tyrimas suteiks gilesnes išvagas.

Ekspertų apklausos metodo tyrimo eiga

Atranka

Siekiant įvertinti ekonominių aplinkos taršos reguliavimo priemonių tekstilės pramonėje efektyvumą buvo apklausti tekstilės įmonių gamybos, technikos vadovai, direktoriai ir valstybinės institucijų, mokslo įstaigų ekspertai. Respondentai buvo atrinkti tikslinės atrankos metodu, t. y. kai respondentai atrinkami dėl tam tikrų priežasčių. Pasirinkus apklausti tiek

tekstilės įmonių atstovus, tiek valstybės institucijų ekspertus duomenys bus nagrinėjami iš dviejų pusių – skirtingų pozicijų atstovų, tie, kurie užsiima ekonominio aplinkos apsaugos mechanizmo vykdymu, administravimu (vyriausybė) ir tie, kurie naudojami šiuo mechanizmu, mokesčių mokėtojai (įmonės).

Tekstilės pramonės institucijų ekspertų atranką sudarė keli etapai:

1. tekstilės sektoriaus įmonių ekspertų atranka;
2. valstybės ir mokslo institucijų ekspertų atranka.

1. Tekstilės sektoriaus įmonių ekspertų atranka. Iš visų Lietuvos tekstilės sektoriaus įmonių [4 priedas] buvo pasirinktos įmonės priklausančios Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacijai (toliau - LATIA) [5 priedas]. Lietuvoje yra daugiau nei 100 įvairaus pobūdžio tekstilės ir tekstilės gaminių įmonių [6 priedas]. Dauguma tekstilės sektoriaus įmonių yra susitelkę Vilniaus, Kauno regionuose, kiek mažiau Šiaulių bei Klaipėdos kituose miestuose, jų rajonuose.

Siekiant iširti įvairias įmones buvo nuspręsta, jog ekspertai turi būti apklausti iš skirtingo pobūdžio tekstilės pramonės įmonių, t. y. pagal įmonės dydį. Lietuvos statistikos departamento duomenimis Lietuvoje įmonės pagal darbuotojų skaičių skirstomos į mikro (iki 10 darb.), mažas (10-49 darb.), vidutinės (50-249 darb.) ir didelės (250 ir daugiau darbuotojų). Didžiąją dalį Lietuvos tekstilės įmonių sudaro mažos ir vidutinės įmonės. Taigi, bus apklausta tiek mažųjų, tiek vidutinių tekstilės įmonių ekspertų bei keletas iš didžiųjų, tam kad geriau atsispindėtų tekstilės įmonių įvairovė, kuri gali būti susijusi su tyrimo rezultatais.

Kadangi dauguma tekstilės įmonių – LATIA narių yra susitelkę didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, svarbu nustatyti skirtumus tarp įmonių įsikūrusių didžiuosiuose ir mažuosiuose Lietuvos miestuose bei jų regionuose ar rajonuose. Šiuo atveju gali būti dideli skirtumai tarp įmonių, kurios yra įsikūrusios mažame mieste ar jo rajone bei tarp įmonių įsikūrusių didmiestyje. Įvertinant įmonių netolygų geografinį išsidėstymą, galima manyti, jog tai gali daryti įtaką tyrimo išvadoms.

LATIA priklauso 27 tekstilės ir tekstilės gaminių įmonės, kurios užsiima įvairia gamyba: lino gamyba, audimu ir siuvimu, baldų gaminių, čiužinių gaminių, vilnonių audinių gamyba, pluošto gamyba, kilimų gamyba, acetatinių siūlų gamyba, patalynės gamyba, pledų ir šalikų gamyba, verpalų dažymu. Iš 27 įmonių buvo atmestos 4 tekstilės įmonės, nes jos užsiima tik tekstilinių gaminių pardavimu arba perpardavimu. Taigi tokiu būdu į tyrimą yra įtraukiamos tekstilės įmonės užsiimančios gamybine veikla.

2. Valstybės ir mokslo institucijų ekspertų atranka. Tyrimo metu, taip pat buvo nuspręsta apklausti valstybės tarnautojus ir mokslo įstaigų atstovus. Kaip minėta anksčiau, tokiu būdu į nagrinėjamą problemą bus pažvelgta iš skirtingų pozicijų. Buvo apklausta Lietuvos Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūros, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo,

Lietuvos valstybinės mokesčių inspekcijos, Lietuvos tekstilės instituto, Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacijos atstovai.

Tekstilės įmonių ekspertų interviu

Interviu pokalbiui buvo parengti klausimai, skirti problemą apžvelgti įvairiais aspektais. Pokalbio metu pašnekovai buvo skatinami kuo tiksliau įvardinti įmonių problemas, išreikšti savo nuomonę, pateikti pasiūlymus, pastabas.

Pašnekovai: tekstilės įmonių direktoriai/vadovai, technikos/gamybos vadovai, finansininkai, departamentų /skyrių direktoriai.

Duomenų rinkimo metodas – apklausa (žodžiu ir raštu).

Ekspertų interviu planas:

1. Trumpai pristatoma tema, tyrimo tikslas. Užtikrinama, kad garantuojamas suteiktos informacijos ir pašnekovų anonimiškumas, gaunamas sutikimas interviu medžiagą naudoti tyrime.
2. Informacija apie ekspertą (užimamos pareigos).

Užduodami klausimai:

- a. Informacija apie tekstilės įmonę (pagrindinė veikla, darbuotojų skaičius).
- b. Ar yra tekę susidurti su kokio nors tipo mokesčiais/ baudomis už aplinkos taršą?
Kaip manote ar nustatyti mokesčiai yra per maži ar per dideli? Mokesčių dydis skatina piktnaudžiauti? Mokesčiai neskatina vykdyti aplinkos taršos mažinimo projektų, diegti aplinką saugančias veiklos technologijas? Pagrįskite savo nuomonę.
- c. Ar didelių baudų, mokesčių taikymas yra veiksmingas/neveiksmingas? Kodėl?
- d. Ar per pastarąjį laikotarpį (5 m.) buvo atnaujinta įmonės gamybos įranga siekiant sumažinti poveikį aplinkos taršai? Jei ne/taip kodėl?
- e. Ar esate girdėję, kad kitos tekstilės įmonės atnaujina/diegia gamybos įrangą/techniką ar verčiau moka baudas už aplinkos taršą?
- f. Kokios ekonominės aplinkos taršos priemonės yra taikomos jūsų įmonei, kad būtų išvengta aplinkos taršos (oro tarša, vandens tarša, atliekų susidarymas)? Ar buvo atnaujinama įranga, galbūt naudojamosi ES projektų lėšomis, vyriausybės parama?

Eiga ir rezultatai

Iš 27 tekstilės sektoriaus įmonių priklausančių LATIA buvo bandoma apklausti 23 tekstilės gamybos įmones, nes kaip buvo minėta anksčiau, 4 iš šių – užsiimančios tik gaminių prekyba. 9 įmonės atsisakė dalyvauti interviu, komentuoti ar teikti bet kokią informaciją. Svarbu

pastebėti, jog ekonominis aplinkos taršos reguliavimas yra opi problema įmonėms, nes šios bijo komentuoti, iškelti pagrindines problemas ir teikti bet kokią informaciją, kad nenukentėtų, nebūtų atskleisti jų nusižengimai ar pan. Buvo apklausta ir bandoma susitikti su 18 tekstilės sektoriaus įmonių atstovų. Nei vienas atstovas nesutiko susitikti, priežastys – laiko stoka, manoma, kad klausimus galima atsakyti ar komentuoti telefonu, el. paštu. Su kitomis įmonėmis nepavyko susitikti, nes įmonės įsikūrusios kituose tolimesniuose geografiniuose rajonuose. Telefoniniams pokalbiams vidutiniškai buvo skirta apie 15 – 20 min. Įmonės atsisakiusios duoti interviu telefonu, sutiko atsakyti į pateiktus klausimus el. paštu (8 įmonės). 10 įmonių sutiko duoti interviu telefoninio pokalbio metu. Pagal darbuotojų skaičių buvo apklaustos mažos, vidutinės ir kelios didelės įmonės: 5 mažos, 11 vidutinių ir 2 didelės. Visiems įmonių atstovams buvo užtikrintas anonimiškumas. Buvo atsakyta į visus klausimyne pateiktus klausimus. Kaip ir buvo numatyta, klausimų eiliškumas kito pagal situaciją. Vieni pašnekovai atsakinėjo į klausimus trumpai ir aiškiai, kiti išsiplėtė ir nukrypdavo nuo konkretaus atsakymo. Galima nustatyti bendrą situaciją, nes problemos ir išsakytos mintys kartojosi.

Įmonių ekspertų tyrimo duomenis galima suskirstyti į kelias esmines grupes:

1. Ekonominio aplinkos apsaugos mechanizmo paplitimas (taikymas, žinomumas).
2. Ekonominių aplinkos taršos priemonių ir metodų efektyvumas tekstilės pramonėje.
3. Priežastys, kodėl ekonominės aplinkos apsaugos priemonės ir metodai taikomi/netaikomi.

Ekspertų interviu metu gauti duomenys bus perteikiami citatomis, išrenkant labiausiai koncentruotas ir labiausiai atspindinčias konkretų požiūrį, problemą mintys ir pasisakymai. Dauguma ekspertų pasisakymų ir minčių kartojasi, nes yra išsakoma ta pati mintis, tiesiog kitais žodžiais.

1. Ekonominio aplinkosauginio mechanizmo paplitimas (taikymas, žinomumas).

Kalbant apie ekonominių aplinkos taršos metodų priemonių paplitimą tekstilės įmonėse, galima būtų išskirti šiuos pagrindinius momentus:

- tekstilės įmonės atstovai yra girdėję ir susidūrę su mokesčiais ir baudomis už aplinkos taršą:

„Mokame visus mokesčius, kokie yra nustatyti, įskaitant ir aplinkosauginius“ (100 darb.);

„Mokame mokesčius už pakuotės atliekas, gamybos atliekas, buitines atliekas“ (6 darb.);

„Kasmet mokame mokesčius už aplinkos teršimą iš mobilių ir stacionarių taršos šaltinių, mokesčius už gamtos išteklius (požeminį ir paviršinį vandenį)“ (400 darb.).

„Baudas gauname vidutiniškai kas 2 metus už įvairius pažeidimus, tiesiogiai nesusijusius su teršimu“ (321 darb).

„Už paviršinių vandenių teršimą (per lietaus nuotekų sistemą) per 15 metų esame gavę vieną kartą“ (89 darb);

„Labai dažnai inspektoriai ateina tikrinti įmonės technologinių procesų, kadangi turime dažymą, jog nepaleistume teršalų su nutekamaisiais vandenimis“ (500 darb.);

„Yra tekę gauti baudą, bet vos gavus baudą stengiamės likviduoti, kad pažeidimas daugiau nesikartotų“ (72 darb);

- Yra įmonių, kurios nėra susidūrusios su mokesčiais už aplinkos taršą:
„Neužsiimame veikla, kuri teršia aplinką, nesame mokėję jokių mokesčių už aplinkos taršą“ (16 darb.).

- Manoma, jog gamyba, kuria yra užsiimama nedaro jokios žalos aplinkai:
„Turime pakuotės atliekas, bet aplinkos neteršiame, nes nenaudojame jokių kenksmingų medžiagų“ (6 darb.).

- dauguma iš apklaustųjų įmonių nenaudoja ir nesinaudojo jokia Europos Sąjungos parama, valstybės parama ar nėra vykdę jokių projektų:
„Nesidomėjome“ (49 darb);

„Niekada nenaudojome Europos Sąjungos paramos“ (103 darb);

„Ne“ (80 darb.);

„Ne, tik diegiame aplinkosauginius standartus“ (233 darb.);

2. Ekonominių aplinkos taršos priemonių ir metodų efektyvumas tekstilės pramonėje.
Galima būtų išskirti šiuos aspektus:

- ekonominių aplinkos taršos priemonių ir metodų taikymas tekstilės pramonėje yra pakankamai efektyvus:

„Mokesčiai už aplinkos taršą yra veiksmingi, nes tai skaudu finansiniu požiūriu“ (206 darb.);

- ekonominiai aplinkos taršos priemonių ir metodų taikymas tekstilės pramonėje nėra pakankamai efektyvus:

„Mokesčiai neįtakoja finansinės padėties, nėra skausmingi“ (53 darb.);

„Jei baudžiama pirma kartą, gali būti mažos baudos, bet už pakartotinius nusižengimus baudas reikia didinti“ (216 darb.);

„Manau, kad mūsų administracijai nepakankamai rūpi aplinkosauginiai klausimai, baudos duodamos darbuotojui atsakingam už prasižengimą, o nuo valstybės slepiama“ (47 darb.);

„Mūsų įmonės mokamų mokesčių už aplinkos taršą, sudaro gana mažą dalį visų įmonės mokamų mokesčių“ (100 darb.).

3. Priežastys, kodėl ekonominės aplinkos apsaugos priemonės ir metodai taikomi/netaikomi. Išskiriami šie aspektai:

- specialios ekonominės priemonės nėra taikomos, kad būtų išvengta aplinkos taršos:

„Jokių priemonių specialiai aplinkos taršai mažinti netaikome“ (17 darb.);

„Netaikomos, turime nuotekų valymo įrenginius, oro valymo filtrus“ (103 darb.).

- Orientuojamasi į gamybos apimtį, o ne į aplinkosaugą:

„Mes atnaujiname įmonės įrangą ne dėl prastos techninės būklės, o dėl to, kad įrenginiai yra našesni“ (400 darb.);

„Atnaujinta įranga naudoja mažiau visokios rūšies energijos, gamybos apimtys efektyvesnės, niekas dar mūsų nebaudė dėl aplinkos taršos“ (53 darb.);

„Įrangą, kurią atnaujiname yra brangesnė nei mokesčiai ar baudos (mokesčiai sudaro tik 0,5 proc. išlaidų energijai)“ (80 darb.);

„Manau, kad kai kur yra atskiros technologinės problemos, kurių be naujų įrenginių tiesiog neįmanoma išspręsti“ (206 darb.).

Išvados.

Apibendrinant išanalizuotą medžiagą galima teigti jog:

- ✓ Tekstilės įmonės nesugeba tinkamai diegti naujų ekonominių aplinkos apsaugos valdymo priemonių, jas tinkamai administruoti arba laikosi klaidingos pozicijos, jog jų įmonės veikla nedaro jokios žalos aplinkai.
- ✓ Tekstilės įmonės nesinaudoja Europos Sąjungos ar Lietuvos valstybės finansine parama.
- ✓ Nustatyti mokesčiai ar baudos yra per mažos, todėl nedaro didelio poveikio įmonės finansinei padėčiai. Tai reiškia, jog šios priemonės yra neefektyvios ir neproporcingai paskirstytos, nes neatgraso pažeidėjų nuo tolimesnių pažeidimų.
- ✓ Technologijos diegiamos ne dėl aplinkosauginių priežasčių, dažniausiai dėl gamybos apimčių plėtros.

Valstybinės institucijų ekspertų interviu.

„Procedūros pobūdis – intensyvus interviu. Intensyvaus interviu tikslas yra gauti išsamią informaciją apie tiriamojo motyvus, požiūrius, interesus, nuostatas“ [36].

Ekspertų interviu planas:

1. Trumpai pristatoma tema, tyrimo tikslas. Užtikrinama, kad garantuojamas suteiktos informacijos ir pašnekovų anonimiškumas, gaunamas sutikimas interviu medžiagą naudoti tyrime.
2. Informacija apie ekspertą (užimamos pareigos).

Užduodami klausimai:

a. Kaip manote kokios finansinės priemonės ir metodai taikomi aplinkos taršai mažinti Lietuvoje yra efektyviausi? Tekstilės pramonėje?

b. Kaip manote ar nustatyti mokesčiai yra per maži ar per dideli? Mokesčių dydis skatina piktnaudžiauti? Mokesčiai neskatina vykdyti aplinkos taršos mažinimo projektų, diegti aplinką saugančias veiklos technologijas? Pagrįskite savo nuomonę.

c. Ar įmonės yra skatinamos naudotis finansine Europos Sąjungos parama vykdam aplinkos apsaugą?

d. Ką jūsų nuomone galėtų pasiūlyti vyriausybė siekiant sėkmingai plėtoti aplinkos apsaugą? Kokios naujovės būtų galimos? Pasiūlymai, pastebėjimai dėl esamo ekonominio aplinkos apsaugos taršos mechanizmo.

Eiga ir rezultatai

Tyrimo metu buvo bandoma susitikti su Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūros, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo, Lietuvos valstybinės mokesčių inspekcijos, Lietuvos tekstilės instituto, Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacijos atstovais (viso 6). Susitikti sutiko 4 ekspertai: Lietuvos Aplinkos ministerijos vieno departamento skyriaus vedėja, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo vieno skyriaus vedėjas bei Lietuvos tekstilės instituto atstovas, Aplinkos apsaugos agentūros vieno iš skyrių atstovas. Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacijos atstovas trumpai pakomentavo telefoninio pokalbio metu. Buvo pasirinkti specialią kvalifikaciją turintys specialistai, kurie išmano nagrinėjamą sritį, visi daugiau ar mažiau yra susiję su ekonominių aplinkos taršos mechanizmu Lietuvoje. Visiems ekspertams iš anksto numatyti klausimai buvo išsiųsti el. paštu susipažinimui.

Interviu pradžioje ekspertai buvo supažindinti su vykdomo tyrimo tema, tikslu. Interviu vidutiniškai truko apie 1 val. Klausimyną sudarė 5 iš anksto numatyti klausimai, bet pokalbio metu kilo naujų klausimų, pašnekovai įsigilinę į analizuojamą temą duodavo pastebėjimų, pasiūlymų. Pažymima, kad iš interviu metodo gautų duomenų, asmenys vertinantys tiriamą problemą išsiskyrė skirtingomis vertybėmis, orientacija, pozicija. Gautus duomenis buvo sunkiau analizuoti, nes pašnekovai problemą vertino iš skirtingų pusių. O taip pat ir vadovaudamiesi savo asmenine patirtimi išreiškė nuomonę, savas pažiūras. Visgi, apibendrinus didžioji dalis minčių sutapo.

Ekspertu interviu gauti duomenis bus analizuojami citatomis, labiausiai koncentruotos ir išgrynintos mintys. Rezultatai skirstomi į kelis esminius punktus:

1. Ekonominių aplinkos taršos reguliavimo priemonių ir metodų efektyvumas, taikymas.
2. Siūlymai.

1. Ekonominių aplinkos apsaugos priemonių ir metodų efektyvumas, taikymas. Išskiriami aspektai:

- Ekonominio aplinkos apsaugos mechanizmo paplitimas, efektyvumas:

„Manau 2 pagrindinės ekonominės priemonės, kurios yra taikomos tai pakuočių ir gaminio atliekų apmokestinimas, žalos padarytos aplinkai atlyginimas. Vyriausybė yra patvirtinusi aplinkai padarytos žalos metodiką, pagal kurią išmetus į aplinką tam tikras atliekas pažeidėjui gresia žalos atlyginimas. Kitos: subsidijų teikimas, pakuočių ir gaminio pakuočių programos lėšų formavimas. Investicijos skiriamos iš Europos Sąjungos fondo, pagrindinis Sanglaudos fondas“ (LAAIF)

„Vertinant mokesčių dydį t. y. ar per maži ar per dideli, manau jog eksperto ar prašalaičio nuomonė šiuo atveju nieko nereiškia. Išvada turi būti pagrįsta skaičiais ir faktais, todėl šiuo klausimu nelabai galėčiau kažką tvirtai teigti“ (AM)

„Visos, finansinės priemonės daugiau ar mažiau yra naudojamos, kas efektyviausia, nelabai galėčiau pasakyti. Žalos atlyginimo taikymas labai svarbus, nes jei jo nebūtų pažeidimų būtų daugiau“ (AAA)

„Mūsų sektoriaus įmonėms gana sunku išsilaikyti ekonominiu požiūriu, nes yra orientuojamasi pirmiausiai kaip ir visur kitur į gamybos apimtį, o vėliau tik į patį procesą, jo taršą. Mokesčiai nėra tokie dideli, o be to ir tekstilės sektorius nėra vienas iš taršiausių Lietuvoje sektorių, įmonės labiau linkusios investuoti ir atnaujinti technologijas, nes tokiu būdu darbas vykdomas našiau, o to pasėkoje, didesnės gamybos apimtys“ (LTI)

„Tekstilės sektorius gauna labai mažai paramos aplinkos taršai mažinti. Pagal LAAIF administruojamas programas neteko girdėti, kad nors viena tekstilės įmonė būtų gavusi paramą“ (LAAIF)

„Moka ir baudas bei atnaujina kai kuria įrangą. Tų teršalų, kurių jiems niekas nepamato, nepamatuoja, nepakontroliuoja jie ir yra nuslepiami, nes pavyzdžiui įmonė yra įsikūrusi nedideliame mieste. Didžiuose miestuose yra kontroliuojama labiau, nes yra specialistai, kurie tai puikiai atlieka, specialios metodikos“ (AAA)

„Mano nuomone tekstilės sektoriaus įmonės labiau linkusios investuoti ir įgyvendinti aplinkosaugines priemones nei mokėti baudas. Ypač negali nuslėpti tos įmonės, kurios atiduoda nuotekas į miesto tinklus“ (AM)

- Nėra specialų ekonominių aplinkos taršos reguliavimo priemonių skirtų specialiai tik tekstilės sektoriui:

„Ekonominės priemonės yra tos pačios kaip ir visame ūkyje, na, o kalbant apie technologines – labiau specifinės“ (AM)

„Apmokestinimo mechanizmas yra taikomas kaip ir visai Lietuvos pramonei, tiek mokesčiai susiję su vandens nuotekomis tiek su aplinkos oru.“ (LTI)

„Su tekstilės sektoriumi yra tekę susidurti mažai, bet niekuo išskirtiniu jie neišsiskiria iš kitų šakų, ypač didelė tarša ar pažeidimais“ (LAAIF)

2. Siūlymai:

- Skatinti naudotis parama nereikia arba tik skatinti, kad naudotųsi pirmą kartą:

„Aš esu giliai įsitikinęs, kad ilgalaikėje perspektyvoje parama yra žalinga. Todėl ir skatinti nieko nereikia“ (AM)

- Reikia tobulinti ekonominę aplinkos apsaugos mechanizmą:

„Ekonomines priemones reikia tobulinti, ir tarifus tobulinti“ (LAAIF)

„Reikia detalai paanalizuoti, ir tada tobulinti ekonominę aplinkosauginę mechanizmą. Tikrai nereikia ženkliai didinti mokesčių tarifus. Yra tam tikros emisijos teršalai, kur būtų galima koreguoti tarifą, bet čia didžiulio perversmo nepadarysi“ (AM)

„Įspūdis susidaro, kad daug kas išvengia mokesčių, o iš tikro atliekų nesutvarko, nes atneša pažymą, jog atliekos sutvarkytos, nors pažyma yra nupirkta. Reikėtų šitą vietą tobulinti ir atsisakyti šių pažymų. O jei atliekos sutvarkomos tvarkingai, tai neturėtų būti dvigubai apmokestinama.“ (AM)

„Kažkokiu būdu ekonominę aplinkosauginę sistemą reikėtų tobulinti – tai faktas. Konkrečių priemonių tam negaliu nurodyti, nes reikia gilintis, vykdyti tyrimus“ (AAA)

- Būtina tobulinti visą aplinkosauginę administracinę sistemą:

„Šitoje Lietuvos ekonominėje situacijoje būtų tragiška priemonė didinti mokesčius ir manau sunkiai galėtų įtakoti taršos mažinimą. Tai nepaskatintų neišmesti teršalų į aplinką, daugiau dėmesio reikėtų skirti taikomajam mokslui, ieškoti įvairių priemonių, kaip mažinti taršą. Nes jei bus apmokestinama, bet sprendimų nebus tai ir efektyvumo nebus. Yra įvairių priemonių, bet nėra tokio stipraus, ženklaus siūlomo būdo, duodančio geriausių efektą.“ (AM)

„Kol nėra efektyvių priemonių, geriausiai prieinamų gamybos būdų tol ir ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas neveiks. Yra priemonių, bet tvirtų efektyvių ir rekomenduojamų kaip geriausių kol kas dar ne. Europos Sąjunga siūlo įvairias priemones, bet Lietuvoje mums reikia sugalvoti kaip tinkamiausiai jas įgyvendinti“ (LAAIF)

Išvados.

Apibendrinus interviu metu gautus duomenis padarytos išvados:

- ✓ Aplinkos apsaugos administracinis mechanizmas Lietuvoje nėra pakankamai efektyvus.
- ✓ Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas nėra pakankamai efektyvus tiek tekstilės pramonėje, tiek kituose pramonės sektoriuose.
- ✓ Būtina peržiūrėti darytus, esamus tyrimus ir atlikti naujus detalius, siekiant tobulinti ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus bei priemones.
- ✓ Tekstilės sektorius neišsiskiria iš kitų pramonės sektorių, taikomos tokios pat finansinės priemonės aplinkos taršai reguliuoti, kaip mokesčiai už padarytą žalą aplinkai, pakuočių ir gaminio apmokestinimas, tarša iš mobilių taršos šaltinių, subsidijų teikimas.

IŠVADOS

Išanalizavus ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių taikymą Lietuvos tekstilės pramonėje galima teigti, jog tyrimo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino – ekonominių aplinkos apsaugos metodų ir priemonių taikymas Lietuvos tekstilės pramonėje nėra pakankamai efektyvus ir tai įrodo šie teiginiai:

1. Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmo klausimas užsienio literatūroje yra nagrinėjamas gana detalai ir išsamiai. O tekstilės sektoriuje ši tematika išlieka beveik nepaliesta, nes tyrėjai daugiau orientuojasi į pramonę bendrąja prasme ir išskiria tik labiausiai teršiančias pramonės sritis, todėl analizuojamoji tema yra išskirtinė ir reikalauja detalesnių tyrimų, kurie būtų naudingi reguliuojant aplinkos taršą tekstilės pramonėje.

2. Tiriamu aspektu analizuota - aplinkos apsaugos teisinė bazė yra tobulintina. Tam reikalingas teisės aktų peržiūrėjimas, nes ne visi teisiniai dokumentai tikslingai veikia saugant aplinką, taip pat ir tekstilės sektoriuje. Išskiriamos pagrindinės problemos, jog mokesčių administravimas yra netinkamai paskirstytas, pažeidėjas ne visada lieka nubaustas, todėl nėra daroma prevencinė įtaka.

3. Apibendrinus teorinę analizę ir ekspertų interviu gautus duomenis, galima išskirti keletą esminių problemų, taikant ekonomines aplinkos taršos reguliavimo priemones ir metodus. Lietuvoje nustatyti mokesčiai už aplinkos taršą reikalauja didelių administravimo kaštų, nepakankamai dideli mokesčiai neskatina aplinkosauginio poslinkio, neefektyvus surinktų aplinkosauginių pajamų naudojimas – paskirstymo efektas, nepakankamai efektyvus administracinis teisinis aplinkos apsaugos mechanizmas, egzistuoja pasyvus naujų technologijų diegimo užtikrinat aplinkos taršą įgyvendinimas. Įvardintos problemos lemia nevienodą aplinkos taršos reguliavimą tekstilės pramonėje.

4. Tiek ekonominis, tiek administracinis aplinkos apsaugos mechanizmas nėra visiškai efektyvūs ir būtina ieškoti priemonių kaip užtikrinti šių sistemų administravimą. Pastebima, jog ekonominių aplinkos taršos metodų ir priemonių efektyvumą stabdo egzistuojantis netikslingas finansų paskirstymas, o nustatyti mokesčiai nedaro įtakos įmonėms saugant aplinką. Tekstilės sektoriaus įmonės orientuotos ne į aplinkosaugą, o į gamybos apimtį, technologijos diegiamos ne dėl aplinkosauginių paskatų. Efektyvių baudų įmonėms nustatymas - būtų realų poveikį turinčios priemonės.

5. Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas nėra pakankamai efektyvus tiek tekstilės pramonėje, tiek kituose pramonės sektoriuose. Tekstilės sektorius neišsiskiria iš kitų pramonės sektorių, jam taikomos tokios pat finansinės priemonės aplinkos taršai reguliuoti. Tekstilės

įmonės nesugeba tinkamai naudoti esamų ekonominių aplinkos apsaugos valdymo priemonių arba laikosi klaidingos pozicijos, jog jų įmonės veikla nedaro jokios žalos aplinkai.

6. Išskiriant dvi tyrimo plotmes - tekstilės įmonių interviu ir ekspertų interviu - išryškėjo panašios problemos, tik iš skirtingų pozicijų, todėl būtina peržiūrėti esamus ir atlikti naujus detalius tyrimus, tobulinant ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus bei priemones. Reikia skatinti ir įmones, ir vyriausybę spręsti išskylančias problemas taikant ekonominę aplinkos apsaugos mechanizmą tekstilės sektoriuje.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas Lietuvoje nėra stiprus. Tai lemia skirtingą šalies ekonominę ir politinę raidą, kuri apsprendžia šalies aplinkos ir socialinių rodiklių vystymąsi bei būklę.

Apibendrinus iškeltas problemas, galima išskirti šias rekomendacijas ir siūlymus, nurodant adresatus pagal kompetencijas ir funkcijas:

- Būtina griežtinti tiek administracinę, tiek ekonominę atsakomybę už aplinkai padarytą žalą, nes prevencinių priemonių veiksmingumas nėra efektyvus (Aplinkos ministerijai ir Finansų ministerijai);
- Siekiant sėkmingai taikyti ekonomines aplinkos taršos priemones ir metodus, reikia atlikti detalesnius tyrimus ir analizę ieškant efektyvesnių priemonių ir būdų (Aplinkos apsaugos ministerijai);
- Reikia intensyvuoti tekstilės sektoriaus įmonių švietimą apie ekonomines aplinkosaugines priemones, jų taikymą, aplinkos apsaugos vadybos sistemų diegimą (Aplinkos ministerijai ir LATIA);
- Reikia skatinti tekstilės sektoriaus įmones diegti naujas gamybos proceso technologijas ir aplinkosauginiais tikslais, skiriant paramą šiuo tikslu ar projektinėmis lėšomis (Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondui ir LATIA);
- Patikimos statistikos trūkumas kelia sunkumų giliau analizuoti kaip tam tikri mokesčiai ir kitos ekonominės priemonės stimuliuoja Lietuvos tekstilės pramonėje (Lietuvos statistikos departamentui);
- Svarbus dėmesys turėtų būti skirtas administracinių gebėjimų ugdymui, didinant aplinkosaugos specialistų kompetenciją (Aplinkos apsaugos ministerijai);
- Siekiant kryptingo ekonominio aplinkos taršos mechanizmo įgyvendinimo ateityje, reikėtų skatinti tekstilės sektoriaus įmones dalyvauti šių problemų sprendime (LATIA ir Aplinkos ministerijai).

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.
2. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2872.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 112-2824.
4. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998, Nr. 61-1726.
5. Lietuvos Respublikos klimato kaitos valdymo finansinių instrumentų įstatymas// Valstybės žinios. 2009, Nr. 87-3662.
6. Lietuvos Respublikos mokesčio už valstybinius gamtos išteklius įstatymas//Valstybės žinios. 1991, Nr. 11-274.
7. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas//Valstybės žinios.2004, Nr. 63-2243.
8. Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 47-1469.
9. Lietuvos Respublikos pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 2001. Nr. 85-2968.
10. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas//Valstybės žinios. 1997 Nr. 104-2615.
11. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Patvirtinta LR Vyriausybės 2003 09 11 Nr. 1160. Vilnius: „Lututė“, 2003.
12. Subalansuotos plėtros įgyvendinimo nacionalinė ataskaita (Nuo Rio de Žaneiro link Johanesburgo). Vilnius: „Lututė“, 2002. 147 p.
13. Aleliūnas M., Česiūnenė, A. Aplinkos apsaugos auditas. Aplinkos apsaugos vadyba. ISO 14000. Vilnius. Litimo, 1999.
14. Aplinkos apsaugos terminų žodynas. Vilnius, 2000.
15. Bubnienė R., Dudutytė Z., Greimas E. ir kt. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Aplinkos apsaugos politikos centras, 2002.
16. Čiegis R. Tolydi plėtra ir aplinka: ekonominis požiūris. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002.
17. Čiegis R. Gamtos išteklių ir aplinkos ekonomika. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.

18. Hanley N., Shogren J.F., White B. Environmental Economics in theory and practice 1997. P. 2-11, 58-97.
19. Hanley N., Shogren J. F., White B. Environmental Economics in theory and practice. Seocond Edition. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
20. Jucevičius R., Rybakovas, E., Šajeva, S. Lietuvos pramonės ir verslo klasterių žemėlapis. 2007, KTU: Verslo strategijos institutas.
21. Kazakevičiūtė G., Valienė V. Tekstilė ir Ekologija. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr. 4 (18), p. 64 – 70. Kaunas: KTU, 2001.
22. Lietuvos aplinkosaugos raida. Vilnius, 2006.
23. Luobikienė I. Sociologinių tyrimų metodika. Kaunas: Technologija, 2010.
24. Marcijonas A., Sudavičius B.. Ekologinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 1996.
25. Medelienė A., Sudavičius B. Mokesčių teisė. Vilnius: Registrų centras, 2011.
26. Meškys J. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006, Nr. 3 (80).
27. Monkevičius E., Miškinis A., Meškys L., Vėgelė I., Murauskaitė A. Aplinkosaugos teisė. Vilnius: Justitia, 2011.
28. Ragulskytė – Markovienė R. Aplinkos teisė. Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. Vilnius: Eugrimas, 2005.
29. Štreimikienė D. Ekonominis ekologinių išteklių vertinimas ir ekonominė žala dėl aplinkos teršimo // Ekonomika, Gamtosauga, Mokesčiai, Respublikinės teorinės praktinės konferencijos medžiaga. Kaunas, 1997 P. 77-88.
30. Štreimikienė D., Čiegis R. Ekonominės žalos vertinimas stacionariems atmosferos taršos šaltiniams Lietuvoje. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr. 1 (15), p. 12 – 22. Kaunas, 2001.
31. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003 P. 467.
32. Vaišnoras A. Europos sąjungos aplinkos politika. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2011.
33. Venckus Z. Aplinkos apsaugos politika ir teisė. Vilnius: Technika, 2008.
34. Bailey C. A. A Guide to Qualitative Field Research. Second Edition. London: Pine Forge Press, 2007.
35. Barcena-Ruiz J. C. Environmental Taxes and First-Mover Advantage. Environmental and Resource Economics: 2006. //

36. Berg B. L. Qualitative Research Methods for the Social Sciences. Sixth Edition. USA: Pearson Education, 2007.
37. Canon-de-Francia J., Garces-Ajarbe C., Ramirez-Aleson M. Are More Innovative Firms Less Vulnerable to New Environmental Regulation?: 2006 //
38. Crimp M. K. Environmental Taxes: Can Border Tax Adjustments be used to Counter Any Market Disadvantage, 2008. //
39. Corbetta P. Social Research. Theory, Methods and Techniques. London: SAGE Publications, 2003.
40. Klemmensen B., Pedersen S., Dirckinck – Holmfeld K. R, Marklund A., Ryden L. Environmental Policy. Legal and Economic Instruments. Uppsala: The Baltic University Press, 2007.
41. Kraft M. E. Environmental Policy and Politics. Fourth Edition. USA: Pearson Education, 2007.
42. Maatta K. Environmental Taxes. An Introductory Analysis. Edward Elgar Publishing, 2006.
43. Weiß P., Bentlage J. Environmental Management System and Certification. The Baltic University Press, 2006.
44. Weizsacker E. U., Jesinghaus J. Ecological Tax Reform. A Policy proposal for sustainable development. Zed Books, 1992.
45. Aplinkos apsaugos strategija// http://www.am.lt/LSP/list_other_publications.php3; prisijungimo laikas: 2010-12-28.
46. Aplinkos apsaugos ekonominių veiksnių strategija// http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php; prisijungimo laikas: 2011-09-30
47. Čiegis R., Bubnienė R. Sistemos ekonominio efektyvumo didinimas: paskirstymo metodų įtaka// http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Ekonomika/73/Remigijus_Ciegis_Ruta_Bubniene2.pdf; prisijungimo laikas: 2011-07-08
48. Georgescu M. A., Pendolovska V., Cabeza J. C. Distribution of environmental taxes in Europe by tax payers in 2007. Eurostat: Nr. 67, 2010 // http://epp.erosast.eceuropa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-067-EN.PDF; prisijungimo laikas: 2011 05 06.
49. Jucevičius, R., Monkevičienė, Z., Rybakovas, E., Šajeva, S. (2009). Lietuvos tekstilės gaminių gamybos ir drabužių siuvimo pramonės konkurencingumo studija. Taikomasis mokslinis darbas. Kaunas: KTU Verslo strategijos institutas//

- http://www.lepa.lt/files///File/InformacijaVerslui/Konkurencingumo_paslaugos/NaujosStudijos/tekstiles_studija.pdf; prisijungimo laikas 2011-11-15.
50. LATIA. Nariai// <http://www.latia.lt/latia-nariai.html>; prisijungimo laikas: 2011 – 07 - 01
51. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Lėšų naudojimo rekomendacijos// <http://www.am.lt/VI/index.php#a/10882google>; prisijungimo laikas: 2011-07-10
52. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Mokesčiai// <http://www.finmin.lt/web/finmin/mokesciai>; prisijungimo laikas: 2011-09-10
53. Šešelgytė, A. Tekstilės ir drabužių siuvimo pramonė. PHARE projektas. Parama Europos Integracijai Lietuvoje, 1999// http://www.euro.lt/documents/poveikio_tyrimai/2001/Tekstiles_pramone_ataskaita_lt_2001.pdf; prisijungimo laikas: 2011-10-20.
54. Taxation, Innovation and Environment: A Policy Brief// <http://www.oecd.org/dataoecd/24/25/48178034.pdf>; prisijungimo laikas: 2011-08-14
55. Tekstilės pramonė. Technologijos ir gamybos būdai// http://tekstile.lti.lt/lt/svaresne_gamyba/gamybos_budai/; prisijungimo laikas: 2011-10-15.
56. The World Bank. Water Pollution in textile industry// <http://data.worldbank.org/indicator/EE.BOD.TXTL.ZS/countries?display=map>; prisijungimo laikas: 2011-10-01.
57. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. Mokesčiai ir jų administravimas// <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20909>; prisijungimo laikas: 2011-09-20.

SANTRAUKA

Ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių taikymas tekstilės pramonėje

Reikšminiai žodžiai: ekonominės priemonės ir metodai, tekstilės pramonė, aplinkos tarša.

Ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės svarbūs aplinkos užterštumo gerinimui. Plečiantis ekonomikai ir pramonės sektoriams, augant gamybai, didėjant taršai, įmonės privalo skirti vis didesnę dėmesį aplinkosaugai. Ekonominių reguliavimo metodų ir priemonių diegimas turi būti skatinamas, nes jis padeda spręsti ne tik aplinkosaugines problemas, saugo aplinką nuo papildomos taršos, bet ir skatintų ekonominius, inovacijas įdiegusių įmonių, augimo tempus.

Temos problemiškumą atskleidžia teigiamas bei neigiamas ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų poveikis, sunkumai panaudojant ekonomines prevencines priemones tekstilės pramonėje.

Tyrimo objektu pasirinkta - ekonominiai aplinkos taršos reguliavimo metodai ir priemonės tekstilės pramonėje.

Išsikeltas **darbo tikslas** - aptarti ir išanalizuoti ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones, jų taikymą bei efektyvumą tekstilės pramonėje. Tikslui pasiekti buvo užsibrėžti šie **darbo uždaviniai**:

1. Nustatyti apžvelgtos literatūros tyrimų, analizuojančių ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones - detalumą ir išsamumą.
2. Nustatyti aplinkos apsaugos teisės aktų trūkumus, apžvelgiant tiriamu aspektu Lietuvos aplinkos apsaugos teisinę reguliavimo bazę.
3. Išanalizuoti ekonominių aplinkos taršos metodų ir priemonių taikymo problemas.
4. Nustatyti ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių efektyvumą Lietuvos tekstilės įmonėse.

Suformuluota darbo **hipotezė** – ekonominių aplinkos apsaugos metodų ir priemonių taikymas Lietuvos tekstilės pramonėje nėra pakankamai efektyvus, atlikus tyrimą pasitvirtino.

Remiantis tyrimo metu gautais duomenimis ir vertinant ekonominių aplinkos taršos reguliavimo metodų ir priemonių efektyvumą Lietuvos tekstilės įmonėse daugiausia ekspertų pritaria, jog tiek ekonominis, tiek administracinis aplinkosauginis mechanizmas nėra visiškai efektyvus ir būtina ieškoti priemonių kaip užtikrinti šios sistemos veiksmingumą. Taip pat ekspertų nuomonė sutampa, jog ekonominių aplinkos taršos metodų ir priemonių efektyvumą stabdo netikslingas finansų paskirstymas, o nustatyti mokesčiai nedaro įtakos įmonėms

užtikrinant aplinkos apsaugą. Nemažai tekstilės sektoriaus įmonių orientuotos ne į aplinkosaugą, o į gamybos apimtį, technologijos diegiamos ne dėl aplinkosauginių sumetimų. Tekstilės įmonės nesugeba tinkamai naudoti esamų ekonominių aplinkos apsaugos valdymo priemonių, šios nėra tinkamai administruojamos valstybės. Tekstilės įmonės laikosi klaidingos pozicijos, jog jų įmonės veikla nedaro jokios žalos aplinkai. Prieita išvada, jog būtina peržiūrėti esamus ir atlikti naujus detalius tyrimus, tobulinant ekonominius aplinkos taršos reguliavimo metodus ir priemones.

SUMMARY

Application of Economic Environmental Pollution Control methods and Tools in the Textile Industry

Keywords: economical instruments, textile industry, environmental pollution.

Economic environmental pollution control methods and tools are important for the improvement of environmental contamination. During the expansion of economic and industrial sectors, the expansion of production, the increase of pollution, companies must focus increasingly on environmental protection. Implementation of economic pollution control methods and tools should be encouraged because it helps to solve environmental problems, protect the environment from further pollution. Moreover it promotes economy, business innovation and the growth rate.

The object of study – economic environmental pollution control methods and tools in the textile industry.

The aim of this study is to discuss and analyze methods and tools of economic environmental pollution control, their application and effectiveness in the textile industry. **Tasks of the** master thesis are:

1. Identify the level of details and completeness of an overviewed material researches, that analyze the application of economic environmental pollution methods and tools.
2. To settle loopholes of environmental protection legislation, taking into account Lithuanian legislation, in connection with our topic.
3. Analyze the application problems of economic environmental methods and tools.
4. Identify the effectiveness of economic environmental methods and tools in Lithuanian textile industry.

The study hypothesis is – the application of economic environmental methods and tools is not sufficiently effective.

On the basis of research data and evaluation of economic environmental application of the pollution regulatory methods and tools with regard to the effectiveness of Lithuanian textile companies, most experts agree that both the economic and administrative environmental mechanism are not completely effective and should be found other to ensure its effectiveness.

Experts hold the same opinion, that effectiveness of economical pollution methods and tools is restricted by not purposeful finance distribution, and implemented taxes do not have impact on assurance of the environmental protection in the companies. A lot of companies of

textile sector focus on the waste extent of production, not on the protection of environment; technologies are uncalculated not for environmental protection reasons. Textile companies are not able properly to use current methods of economical environmental protection management, these methods are not properly administered by the state. Textile companies stands not right position, claiming, that their companies activity does not have any negative impact on the environment. There was made a conclusion, that it is important to review current researches, and to make new detail researches, seeking to improve economical methods and tolls of environmental protection regulation.

PRIEDAI

MOKESČIO UŽ APLINKOS TERŠIMĄ IŠ MOBILIŲ TARŠOS ŠALTINIŲ TARIFAI

Transporto priemonėms	Kuro rūšis	Mokesčio tarifai, Lt/t/(ciklą)				
		2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
1. Motorinėms transporto priemonėms su vidaus degimo varikliais	benzinas	21	21	21	21	21
	dyzelinas	22	22	22	22	22
	suskystintos naftos dujos	20	20	20	20	20
	suslėgtos gamtinės dujos	16	16	16	16	16
2. Laivams	benzinas	32	32	32	32	32
	dyzelinas	34	34	34	34	34
	mazutas, kurio sieringumas $\leq 0,5\%$	8	8	8	8	8
	mazutas, kurio sieringumas nuo $0,5\%$ iki $1,5\%$	14	14	14	14	14
	mazutas, kurio sieringumas nuo $1,5\%$ iki $2,5\%$	20	20	20	20	20
3. Geležinkelių transporto priemonėms	dyzelinas	26	26	26	26	26
4. Lėktuvų pakilimo ir nusileidimo ciklui	už vieną ciklą	5	5	5	5	5

Šaltinis: Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas.//Valstybės žinios. 1999, Nr. 47-1469.

Aplinkosauginių mokesčių indeksavimo koeficientai 1996 – 2010 m.

Metai	Ketvirtis	Už aplinkos teršimą		Už gamtos išteklius	Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžiams apskaičiuoti	Nuostolių padarytų gamtai, sunaikinus kraštovaizdžio kompleksus	Už gaminius ir pakuotę
		Iš mobiliųjų taršos šaltinių	Iš stacionariųjų taršos šaltinių	Vanduo ir kitos naudingosios iškasenos			
1996	I	156,26	156,26	-	136,64	-	-
	II	156,26	156,26	1,056	136,64	1,056	
	III	156,26	156,26	1,097	136,64	1,097	
	IV	156,26	156,26	1,103	136,64	1,103	
1997	I	156,26	156,26	1,121	136,64	1,121	-
	II	187,51	187,51	1,169	163,97	1,169	
	III	187,51	187,51	1,184	163,97	1,184	
	IV	187,51	187,51	1,2	163,97	1,2	
1998	I	187,51	187,51	1,222	163,97	1,222	-
	II	187,51	187,51	1,245	163,97	1,245	
	III	187,51	187,51	1,264	163,97	1,264	
	IV	187,51	187,51	1,252	163,97	1,252	
1999	I	187,51	187,51	1,254	163,97	1,254	-
	II	187,51	187,51	1,267	163,97	1,267	
	III	187,51	187,51	1,265	163,97	1,265	
	IV	187,51	187,51	1,255	163,97	1,255	
2000	I	1,015	1,015	1,255	163,97	1,255	-
	II	1,009	1,009	1,278	163,97	1,278	
	III	1,006	1,006	1,27	163,97	1,27	
	IV	1,012	1,012	1,266	163,97	1,266	
2001	I	1,013	1,013	1,273	163,97	1,273	-
	II	1,026	1,026	1,275	163,97	1,275	
	III	1,03	1,03	1,291	163,97	1,291	
	IV	1,031	1,031	1,296	163,97	1,296	
2002	I	1,041	1,041	1,298	163,97	1,298	-
	II	1,031	1,031	1,31	163,97	1,31	
	III	1,019	1,019	1,298	163,97	1,298	
	IV	1,021	1,021	1,282	163,97	1,282	
2003	I	1,021	1,021	1,284	1,002	1,284	0,987
	II	1,022	1,022	1,284	1,002	1,284	
	III	1,007	1,007	1,287	1,003	1,287	
	IV	1,011	1,011	1,268	0,989	1,268	

4 priedo tęsinys

2004	I	1,007	1,007	1,272	0,992	1,272	1,016
	II	1,033	1,033	1,268	0,989	1,268	
	III	1,03	1,03	1,3	1,014	1,3	
	IV	1,041	1,041	1,296	1,011	1,296	
2005	I	1,041	1,041	1,31	1,022	1,31	1,046
	II	1,053	1,053	1,31	1,022	1,31	
	III	1,053	1,053	1,33	1,034	1,33	
	IV	1,071	1,071	1,33	1,034	1,33	
2006	I	1,077	1,077	1,348	1,051	1,348	1,092
	II	1,092	1,092	1,355	1,056	1,355	
	III	1,099	1,099	1,373	1,071	1,373	
	IV	1,118	1,118	1,382	1,077	1,382	
2007	I	1,123	1,123	1,13	1,096	1,406	1,181
	II	1,145	1,145		1,102	1,413	
	III	1,159	1,159		1,123	1,44	
	IV	1,205	1,205		1,137	1,46	
2008	I	1,244	1,244	1,226	1,182	1,52	1,281
	II	1,283	1,283		1,22	1,568	
	III	1,298	1,298		1,258	1,617	
	IV	1,314	1,314		1,273	1,635	
2009	I	1,353	1,353	1,242	1,289	1,656	1,298
	II	1,35	1,35		1,327	1,704	
	III	1,332	1,332		1,324	1,701	
	IV	1,334	1,334		1,307	1,678	
2010	I	1,052	1,141	1,289	1,309	1,681	1,347

Šaltinis: Aplinkos ministerija// <http://www.am.lt/VI/index.php#a/9835>

**Organizacijos su sertifikuotomis aplinkos apsaugos vadybos sistemomis
ISO 14001 veiklos sritys, 2009 m.**

Eil. Nr.	Veiklos sritis, pavadinimas (Kodas)	Skaičius, vnt.	% nuo įregistruotų vnt.
1.	Statyba (28)	244	47,6
2.	Inžinierinės paslaugos (34)	74	14,5
3.	Įvairios paslaugos (35)	56	11,0
4.	Metalai ir jų gaminiai (17)	34	6,1
5.	Gamyba, nenurodyta kitur (23)	30	6,0
6.	Mažmeninė prekyba (29)	26	5,3
7.	Elektros ir optikos įrengimai (19)	22	4,3
8.	Maisto produktai, gėrimai ir tabakas (3)	20	3,7
9.	Transportas, logistika, komunikacija (31)	15	3,0
10.	Informacinės technologijos (33)	11	1,6
11.	Mediena ir medienos gaminiai (6)	10	1,8
12.	Vandens tiekimas (27)	10	1,8
13.	Gumos ir plastikų produktai (14)	7	1,1
14.	Paslaugos: komunalinės, pervežimo (39)	8	1,5
15.	Betonas, cementas, kalkės ir kt. gamyba (16)	9	1,5
16.	Popieriaus gaminiai ir plaušiena (7)	2	0,4
17.	Nuotekų tvarkymas (24)	5	0,6
18.	Mechanizmai ir įrengimai (18)	6	0,9
19.	Elektros energijos tiekimas (25)	7	0,9
20.	Tekstilė ir tekstilės produktai (4)	6	1,0
21.	Sveikata ir globa (38)	3	0,06
22.	Laiivų gamyba (20)	6	1,1
23.	Spaustuvės (9)	3	0,06
24.	Finansinis tarpininkavimas, nekilnojamoji nuosavybė, nuoma (32)	2	0,04
25.	Žemės ūkis, žvejyba, miškai (1)	8	1,5
26.	Nemetaliniai mineraliniai produktai (15)	3	0,06
27.	Kasyba ir karjerai (2)	2	0,04
28.	Kiti transporto įrengimai (22)	4	0,8
29.	Chemikalai ir cheminiai produktai (12)	7	1,2
30.	Kitos paslaugos (36)	1	0,02
31.	Naftos produktai (10)	1	0,02
32.	Leidyba (8)	1	0,02

Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra: <http://gamta.lt/cms/index?rubricId=e542f7dd-e094-4f79-883b-bcc1ea8d5a0c>

Lietuvos tekstilės ir aprangos pramonės įmonių skaičius 2010 m.

	Audiniai, verpalai	Avalynė, gamyba, prekyba, taisymas	Drabužiai	Kailiai, kailių gaminiai	Kilimai	Oda, odos gaminiai	Siuvimas, siuvyklos, siuvimo pramonė, reikmenys	Tekstilė. Tekstilės gaminiai	Iš viso
Alytus	6	8	24	1	4		20	3	66
Anykščiai			1				2	1	4
Birštonas			1					1	2
Biržai	1		5				4	1	11
Druskininkai	3	3	2				3		11
Elektrėnai		2	3				3		8
Ignalina			1				1		2
Jonava		2	2	1			5	3	13
Joniškis	2		5				1		8
Jurbarkas	1	3	1				4	1	10
Kaišiadorys		1					1		2
Kalvarija									0
Kaunas	45	91	261	11	3	18	126	28	583
Kazlų Rūda			2						2
Kėdainiai	1	4	7				2		14
Kelmė		1	2				2	1	6
Klaipėda	23	53	147	3	8	8	33	7	282
Kretinga	1	2	2			1	4	2	12
Kupiškis		1	5				5	2	13
Lazdijai	1		1				1		3
Marijampolė	2	10	21				10	4	47
Mažeikiai	4	12	21	1	2	1	6		47
Molėtai		2	2			1	2	1	8
Naujoji Akmenė			2						2
Nida									0
Pagėgiai									0
Pakruojis			1				1	1	3
Palanga	1	3	3			1	1	1	10
Panevėžys	12	26	76	1	3	1	31	3	153
Pasvalys	2	1	2						5
Plungė	1	1	13		1	1	4	3	24
Prienai	1		3				1		5
Radviliškis		1	5				4		10
Raseiniai	2	2	2			1	4	2	13
Rietavas							1		1
Rokiškis	2		5				1	1	9
Skuodas	1		2				1	2	6
Šakiai	2	1	7				1		11
Šalčininkai							1		1
Šiauliai	18	52	121	5	4	22	48	3	273
Šilalė		1	3						4
Šilutė		2	9	2		1	3		17
Širvintos		1	1				2		4
Švenčionys			1				2		3
Tauragė	1	3	14		3		5		26
Telšiai	2	3	12		4	1	9	4	35
Trakai	1	1	3		3		5	2	15
Ukmergė		3	7	2			16		28
Utena	1	6	13	3		2	4	1	30
Varėna			2				2		4

1 priedo tęsinys

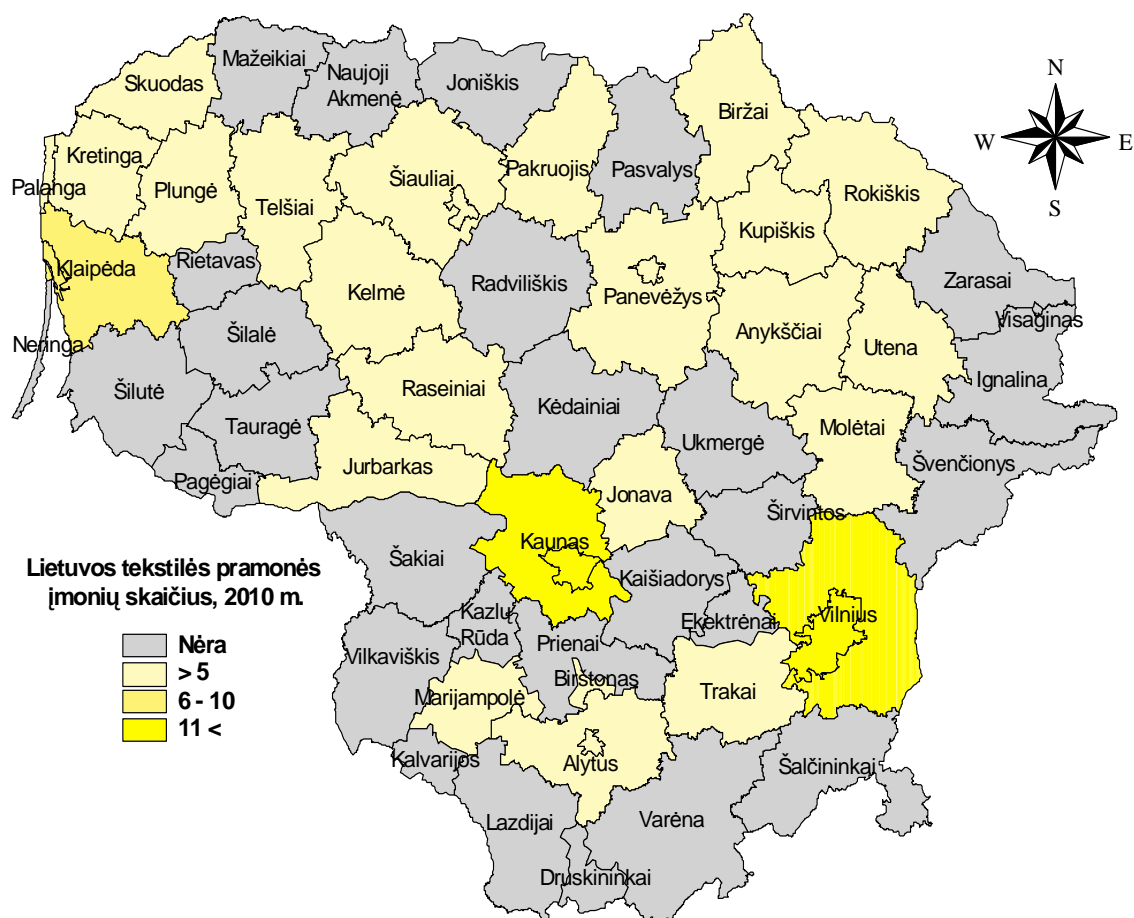
	Audiniai, verpalai	Avalynė, gamyba, prekyba, taisymas	Drabužiai	Kailiai, kailių gaminiai	Kilimai	Oda, odos gaminiai	Siuvimas, siuvyklos, siuvimo pramonė, reikmenys	Tekstilė. Tekstilės gaminiai	Iš viso
Vilkaviškis	1	5	5	1			3		15
Vilnius	56	181	523	22	14	42	202	31	1071
Visaginas		1	10	1			1		13
Zarasai							1		1
Iš viso:	194	489	1361	54	49	101	589	109	2946

Sudaryta pagal: Lietuvos įmonių katalogas. 2010. <http://www.imones.lt/>

Tekstilės įmonės (LATIA nariai 2011 m.)

Eil. Nr.	Įmonės pavadinimas	Vietovė
<i>Tekstilės, namų tekstilės įmonės</i>		
1.	<i>A GRUPĖ UAB</i>	Jonava
2.	<i>AUDĖJAS UAB</i>	Vilnius
3.	<i>AUSNĖ UAB</i>	Šiauliai
4.	<i>BALTIJOS TEKSTILĖ UAB</i>	Marijampolė
5.	<i>COMCO UAB</i>	Šiauliai
6.	<i>KILIMAI AB</i>	Kaunas
7.	<i>KLASIKINĖ TEKSTILĖ A. R. Baumilų TŪB</i>	Kaunas
8.	<i>KORELITA UAB</i>	Kaunas
9.	<i>KURIMA UAB</i>	Vilnius
10.	<i>KVARKAS-DECOFLUX</i>	Vilnius
11.	<i>LIETLINEN UAB</i>	Kaunas
12.	<i>LIETUVOS TEKSTILĖS INSTITUTAS</i>	Kaunas
13.	<i>LINAS AB</i>	Panevėžys
14.	<i>LINCASA UAB</i>	Kaunas
15.	<i>LININGAS UAB</i>	Kaunas
16.	<i>LINOMEDA R. Daukšos gamyb.-komer.įm</i>	Plungė
17.	<i>LINŲ AUDINIAI AB</i>	Plungė
18.	<i>LITEKSAS AB</i>	Kaunas
19.	<i>NEAUSTIMA UAB</i>	Šiauliai
20.	<i>NEAUSTINIŲ MEDŽIAGŲ FABRIKAS UAB</i>	Šiauliai
21.	<i>PLUOŠTO LINIJA UAB</i>	Panevėžys
22.	<i>SIŪLAS AB</i>	Biržai
23.	<i>TEKSAIRA UAB</i>	Vilnius
24.	<i>TRIVILITA - INTERSCALIT UAB</i>	Šiauliai
25.	<i>VERNITAS AB</i>	Marijampolė
26.	<i>SILKEBORG UAB</i>	Kaunas

Sudaryta pagal: LATIA nariai. 2011 m. <http://www.latia.lt/>

Lietuvos tekstilės ir tekstilės gaminių įmonių teritorinis išsidėstymas, 2011 m.

Sudaryta pagal: Lietuvos įmonių katalogas. 2011. <http://www.imones.lt/>;